SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
HRVATSKI STUDIJI - STUDIA CROATICA
STUDIJ SOCIOLOGIJE I KROATOLOGIJE

DIPLOMSKI RAD

KULTURA GLUHOSLIJEPIH OSOBA U REPUBLICI HRVATSKOJ

MENTORICA:
dr. Vjera Bonifačić

STUDENTICA:
Irena Barić

Zagreb, 2006.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
HRVATSKI STUDIJI – STUDIA CROATICA
STUDIJ SOCIOLOGIJE I KROATOLOGIJE

DIPLOMSKI RAD

KULTURA GLUHOSLIJEPIH OSOBA U REPUBLICI HRVATSKOJ

MENTORICA:
dr. Vjera Bonifačić

STUDENTICA:
Irena Barić

Zagreb, 2006.

Zahvaljujem svojoj mentorici, dr. Vjeri Bonifačić, na podršci da za diplomski rad obradim ovu temu, te udruzi "Dodir" na dostupnosti podataka.

Sadržaj

1. Uvod 4
2. Moj prvi dodir sa Hrvatskom udrugom gluhoslijepih osoba i njezinim radom 8
    2. 1. "Buđenje" 8
    2. 2. Hrvatska udruga gluhoslijepih osoba "Dodir" 11
    2. 3. Služba podrške "Dodir" 16
    2. 4. Što je gluhosljepoća i tko su gluhoslijepe osobe? 21
    2. 5. Komunikacija 23
    2. 6. Kretanje 30
    2. 7. Teškoće koje dijele gluhoslijepe osobe 35
3. Moje volontiranje i upoznavanje s gluhoslijepim osobama 38
    3. 1. Sam početak mog volontiranja 38
    3. 2. Put u Osijek 43
    3. 3. Odlazak srijedom na druženja gluhoslijepih osoba 44
    3. 4. Na vjenčanju 47
4. Kreativno stvaralaštvo gluhoslijepih osoba 49
5. Zaključak 56
6. Popis izvora i literature 58
7. Dodatak – Internacionalni povijesni osvrt 59

1. Uvod

Čitajući rad Jamesa Clifforda "Neobjektivne istine" ostala mi je "urezana" u misli rečenica: "Kulture ne miruju da bi ih se opisalo.". Iz nje se jasno iščitava da je kultura proces u nastajanju, stoga nije dovoljan jedan poduži etnografski zapis ili sinteza više njih da se određenu kulturu opiše. Takav jedan zapis ili zapisi mogu prikazati samo određeni trenutak etnografskog stvaranja, a ne kulturu jednog društva. Bilo koji pokušaj da se živuća, suvremena kultura "zaustavi" ili "umiri" i na taj način prouči, podrazumijevao bi pojednostavljivanje, izostavljanje... Stoga, kulturu nije moguće definitivno interpretirati jer se radi o procesu, o nastajanju čiji su sastavni dio i etnografski prikazi. James Cliffordov pogled na pisanje o kulturi može se očitati u jednom odlomku u njegovim Neobjektivnim istinama:

> "Ne postoji više vidik (planinski vrh) s kojeg bi se, poput zemljovida, mogao prikazati ljudski način života, niti arihmedsko stajalište s kojeg bi se mogao prikazati svijet. Planine su u stalnu gibanju. Tako je i s otocima: jer čovjek ne može nastanjivati ograničen kulturni svijet iz kojeg bi otputovao da bi analizirao druge kulture. Ljudski životi sve više utječu jedan na drugi, dominiraju, parodiraju, tumače i obaraju jedan drugog." (str. 114).

Prema James Cliffordu, etnografsko istraživanje i pisanje je bilo često svedeno na vođenje dobrih terenskih bilješki, te izradu preciznih karata i pismeno upotpunjavanje rezultata, pri čemu istraživač ostaje superioran, racionalan, sveznajući promatrač koji unaprijed ima svoj cilj i metode interpretacije. S druge strane, u postmoderni, pisanje postaje središnja djelatnost, "antropologija više ne govori s automatskim autoritetom uime onih za koje se smatra da ne mogu govoriti sami za sebe ("primitivni", "bez pisma", "bez povijesti")" (str. 108), a antropolog više nije samo figura koja promatra iz sjene. Dolazi do miješanja znanstvenog i književnog diskursa, odnosno, prožimanja književnih postupaka u kulturno prikazivanje. Pisati o određenoj kulturi, nekom društvu, zajednici... ne

bi trebalo značiti iznositi samo činjenice, predstavljati "druge" s našeg vidika, te na taj način pisati o njima kao o predmetima promatranja, već pisati uključujući osobno iskustvo, doživljaje... Jednostavno, biti u toj kulturi, biti dio nje jer nemoguće je izolirati se od međusobnih utjecaja, prožimanja...

Kako Vuk-Pavlović (1996) smatra da je bitni dio svake kulture odgoj, te da se kultura kroz odgoj povijesno obnavlja, osvrnula bih se i na taj segment. On navodi da:

> "sva naime kulturna djelatnost mora u krajnjem svom naponu odisati odgajalačkim duhom i *sve* kulturne tekovine treba da budu u skladu s najopćenitijim tendencijama i s najdubljim intencijama odgojnog namjerenja, *hoće li da ustraju*, hoće li da se održe, i imaju li da uopće budu doista za život sposobne. Odgajalaštvo zahvaća s te strane zapravo svu kulturu i sva njezina područja." (str. 35).

Naime, Vuk-Pavlović je utemeljivao filozofiju odgoja, a ne pedagogiju kao znanost iz razloga "jer odgoj nije nešto "dano", nego nešto "zadano" (što tek ima biti), pa stoga znanost o odgoju ne može imati svoga predmeta koji bi po svojim zakonitostima mogao biti podvrgnut teorijskoj analizi i uopće znanstvenom istraživanju." (str. 13). U ovom diplomskom radu mogu se pronaći crte upravo takvog odgoja ili, drugim riječima, učenja, koje iznosi Vuk-Pavlović, učenja koje je obostrano, koje je s uzajamnim elementima obogaćivanja... učenja koje se odvijalo ili stvaralo kroz sudjelovanje u životima "drugih".

Na sljedećim stranicama ovog rada obrađujem temu o kulturi gluhoslijepih osoba u Hrvatskoj na temelju jednog takvog učenja i međusobnog prožimanja vrijednosti i osjećaja, na temelju iskustva koje sam stekla u Hrvatskoj udruzi gluhoslijepih osoba "Dodir", polazeći tečaj znakovnog jezika 2002. i 2003. godine, te volontirajući 6 mjeseci u 2003. godini u istoimenoj udruzi. U početku se osvrćem na samo osnivanje te udruge, jedine takve vrste u Hrvatskoj, na njenu važnost, na njen rad na poboljšanju kvalitete života

gluhoslijepih osoba, na njen napredak i razvoj. Neizbježno je i upoznavanje čitaoca s gluhosljepoćom i problemima koje ona donosi, mogućnostima prevladavanja istih podrškom u komunikaciji i kretanju, te time i predstavljanja gluhoslijepih osoba i njihove svakodnevnice (druženja, aktivnog djelovanja, kreativnog osmišljavanja slobodnog vremena...).

Rad je prožet mojim iskustvima, pogledima unutar grupe gluhoslijepih osoba, utiscima koje su na meni ostavile te osobe i rad s njima, onime što je za njih značila ta moja prisutnost i podrška, te svime što je bilo potrebno osjetiti da bih mogla bolje shvatiti gluholjepoću i tko su gluhoslijepe osobe, u čemu se razlikuju od čujućih i osoba koje vide, razlikuju li se doista ili im jednostavno mi, brojniji u društvu, namećemo tu razliku?!

Kroz tako angažirani etnografski rad i vlastiti uvid željela sam prikazati svoj primjer upoznavanja kulture gluhoslijepih osoba ili samo jednostavno približiti pojedine segmente te kulture kako sam ju ja doživila jer, ako se ponovno osvrnem na Clifforda, kultura je dinamična, uvijek u nastajanju, stoga ju je nemoguće zaustaviti i prikazati. Naglašavam još jednom da se ovaj prikaz zasniva na mojim iskustvima i percepciji iskustava samih sudionika te kulture, te stoga koliko god sam željela biti objektivna u svom prikazu, upravo sam tim iskustvima i ograničena.

Ono što se može uočiti kod Vuk-Pavlovića i Clifforda jest to da radnja ne bi trebala koristiti samo znanosti, već i sudionicima, trebala bi doprinositi dijalogu. Jedan primjer međusobnog utjecaja i oplemenjivanja je i način na koji je pisan ovaj rad. S unaprijed saznanjem da postoji mogućnost da će ovaj rad čitati i osobe oštećenog vida, htjela sam im to i omogućiti ili bar na neki način olakšati, a s druge strane približiti kulturu gluhoslijepih osoba ostalim čitaocima. Iz tog razloga rad je pisan uvećanim slovima i dvostrukim razmakom između riječi, te crnim slovima na žutom papiru s kojega osobe s oštećenim vidom lakše čitaju (bijeli papir stvara odbljeske).
Iako rad nije pisan svagdje jednako, već na nekim stranicama ukošenim slovima, što bi možda moglo malo zbuniti i ne više toliko

olakšati čitanje osobama s oštećenim vidom, unaprijed na to upozoravam jer sam time htjela istaknuti slobodu pisanja rada, smatrajući da na taj način bolje približavam kulturu gluhoslijepih osoba, iznoseći tako svoja iskustva i razmišljanja. Upravo ta iskustva i razmišljanja, da bih ih naglasila, opisana su ukošenim slovima.

2. Moj prvi dodir sa Hrvatskom udrugom gluhoslijepih osoba i njezinim radom

2. 1. "Buđenje"

U tišini sobe, još u polusnu, čekam da zazvoni alarm na mobitelu.. znam da uskoro vrijeme je ustajanja jer je svjetlost već obuzela cijelu sobu, ali ipak čekam da odzvoni zvono, da još nekoliko minuta provedem u toplom krevetu prije napornog dana. Nisam dugo čekala, nažalost... Ubrzo se oglasio zvuk mobitela. Isključivši ga, ustala sam se i počela obavljati sve jutarnje potrebe. Uključivši radio, polako sam si pripremala doručak. Prema prvim informacijama koje sam čula, gradski promet teče u najboljem redu. Ova mi je vijest uljepšala jutro jer sam znala da neću proći kao dan prije, kada sam, da bih došla na predavanje, putovala više od sat vremena (kada mi inače treba 20ak minuta).
Zaključavši stan, brzim sam korakom krenula prema autobusnoj stanici jer bi svakog trena trebao naići autobus. U silnoj gužvi nisam se ni trebala držati jer kuda se "masa" u autobusu "kretala" tamo sam i ja morala. Tako sam se sa sredine autobusa, kada sam ušla, našla na samom kraju, gdje sam na svojoj stanici i izašla.

Dobro su me izgurali, "ispeglali" kaput, ali barem sam na vrijeme stigla na predavanje. Ušavši u predavaonu, iznenadila me je gomila ljudi. Nisam znala gdje mi je kolegica, da li je uopće i došla ili ne. Tada sam iz jednog kuta vidjela da mi maše i da mi čuva mjesto. Pomalo me je i iritirala ta gomila koja je, unatoč ranom jutru, proizvodila toliki žamor da sam jedva čekala da uđe profesor i da se svi smire. Nekako sam još spavala... pa vjerojatno zato. Nakon prvog predavanja, slijedilo je drugo "buđenje", "buđenje" na kavi. Okupilo nas se nekoliko i započeli smo priču, a o čemu drugom, nego o ispitima koji su se približavali.
I tako je završilo i drugo predavanje, zajednički ručak, šetnja gradom i usputno razgledavanje zimskih sniženja. Šetajući se nazad prema faksu, "zapištio" je mobitel moje kolegice s porukom da je poslijepodnevno predavanje odgođeno. Iako smo bile ljute jer je odgođeno u zadnji tren, te smo već mogle biti kod kuće, na toplom, brzo nas je ljutnja prošla. Naime, nismo dugo razmišljale o povratku

kući, već smo se uputile u kino. Kako se već dugo vremena dogovaramo da odemo zajedno pogledati jedan film, a nikako da se uspijemo uskladiti, ovo nam se činila odlična prilika.
Nakon kina smo se razišle, a ja sam još otišla u knjižnicu, prolistala malo novine i posudila si knjigu za jedan ispit, te otišla u poštu platiti režije. Kući sam pristigla poslije 19 h, vrlo umorna, iako nisam ništa fizički radila, te sam se odlučila opustiti uz malo televizije.

Nakon ovakvog jednog opisanog, nazovimo ga, običnog dana, mislim da bismo se svi zamislili na pitanje: "a kakav bi taj dan bio da se probudim kao gluhoslijepa osoba?".
Kako bih se uopće probudila na vrijeme?! Kako bih znala u koji autobus ili tramvaj ući i na kojoj stanici izaći?! Kako bih pratila predavanja, pravila si bilješke?! Da li bih sjedila na kavi s istim ljudima i kako bih s njima komunicirala?! Što bi od svega toga mogla učiniti samostalno, tj. koliku bi ulogu u provođenju mojih aktivnosti imali drugi?! Da li bih uopće mogla živjeti i studirati sama kao do sada?!

Često sam, vozeći se gradskim prijevozom ili prolazeći ulicom sretala gluhe osobe, pretežno djecu. Moram priznati da sam gotovo uvijek, sjedeći blizu njih, npr. u autobusu, intenzivno gledala u njih, pokušavajući razumjeti o čemu razgovaraju. Uspjela sam tek "pročitati" koju gestu lica jer geste i sami, kao i naši sugovornici, koristimo u svakodnevnom razgovoru. Iako na njih rijetko obraćamo pažnju, bar ne svjesno, one sačinjavaju velik dio naše svakodnevne komunikacije. Unatoč mom trudu da razumijem barem dio razgovora, morala sam se tako zadovoljiti tek ponekom "odgonetnutom" gestom lica kao što je čuđenje, iznenađenje, ljutnja i sl.
Kako gluhe osobe, tako sam viđala i slijepe koje se uz pomoć štapa ili psa vodiča kreću ulicom, čekaju tramvaj... Uvijek sam nekako željela prići slijepoj osobi i pitati treba li joj/mu pomoć, no nisam znala kako, te sam se bojala njezine/njegove reakcije, hoće li se uvrijediti jer ako joj/mu je potrebna pomoć već će pitati...

S gluhoslijepim osobama došla sam u "dodir" sasvim slučajno. Čitajući dnevne novine, vidjela sam na kraju jedne stranice

informacije o Hrvatskoj udruzi gluhoslijepih osoba u Zagrebu, "Dodir", koja započinje s besplatnim tečajem znakovnog jezika. Jako me zainteresirala ta informacija o mogućnosti učenja znakovnog jezika, te sam se drugog dana odmah i prijavila. Znala sam da ne mogu ništa izgubiti, već samo dobiti.

" ...sljepoća odvaja čovjeka od stvari, gluhoća odvaja čovjeka od čovjeka, a gluhosljepoća vodi u izolaciju... "

(Helen Keller)

2. 2. Hrvatska udruga gluhoslijepih osoba "Dodir"

Sama ideja o potrebi osnivanja jedne takve udruge krenula je od gluhe i slabovidne osobe, Sanje Tarczay. Kako je i sama gluhoslijepa osoba, nailazila je na brojne zapreke u životu i poteškoće u obavljanju svakodnevnih aktivnosti, te je stoga bila i sama svjesna potrebe osnivanja jedne takve udruge. Naime, kako je objavljeno na službenim internetskim stranicama udruge "Dodir", "za Sanju Tarczay dovoljno je napisati četiri riječi koje govore sve: inicijator, utemeljitelj, misionar i vizionar Hrvatske udruge gluhoslijepih osoba" [1].

Sanja Tarczay je rođena u Zagrebu, 17. listopada 1966. godine. Njezini roditelji su gluhe osobe, te kako i njezina starija sestra Ely ima oštećen sluh, Sanjina gluhoća, koja je nastupila u njenoj drugoj godini života, nije njenim roditeljima predstavljala tragediju. Sanjin materinji jezik je znakovni jezik, dok je hrvatski jezik savladala mnogo kasnije. U adolescenciji su joj započeli problemi s vidom koji su s godinama postajali sve izrazitiji.

Završila je redovnu OŠ "Kralj Tomislav" na Trešnjevci, te nakon toga upisala srednju ekonomsku i stekla zvanje financijskog računovođe. Zaposlila se u struci 1986. godine, u Centru za smještaj majki i djece u Zagrebu, no, zbog uznapredovalih poteškoća s vidom, promijenila je posao. Zaposlila se u Savezu gluhih grada Zagreba. U tom Savezu je, od 1984., bila najmlađi član upravnog odbora, organizator i koordinator brojnih priredbi za gluhe (izleti, maskenbal, prigodne proslave...). Kroz cijelo to vrijeme Sanja je nastojala prikriti probleme s vidom.

Prvi puta se upoznaje s gluhosljepoćom 1992. godine kada je otišla u Švedsku gdje je završila doedukaciju na području gluhoće i gluhosljepoće i za to dobila certifikat. Nakon povratka iz Švedske (1994. godine), upisala se na tadašnji Defektološki fakultet u Zagrebu koji ubrzo napušta zbog nerazumijevanja i nedovoljne podrške. Sljedeći njezin korak, od iznimne važnosti, bio je okupljanje dobrovoljnih suradnika s kojima je krenula u osnivanje udruge gluhoslijepih. U prosincu 1994. godine u Zagrebu, u Centru

[1] www.dodir.hr

"Slava Raškaj", održana je Osnivačka skupština Hrvatske udruge za pomoć gluhoslijepim osobama, te je u siječnju sljedeće godine uslijedilo rješenje o upisu u registar udruga. Nedugo nakon osnivanja Hrvatske udruge za pomoć gluhoslijepim osobama, uslijedila je promjena imena, na skupštini održanoj 12. 12. 1997. godine, u Hrvatsku udrugu gluhoslijepih osoba "Dodir". Naziv je dobila prema pjesmi u prozi "Dodir" koju je napisao pjesnik, dipl. jur. Stjepan Lice.

U jesen 1995. godine, Sanja se udala za gluhog diplomiranog inžinjera prometa i velikog zaljubljenika u šah, Gorana Čehića, te nastavila s osmišljavanjem brojnih programa, projekata i službi u okviru udruge. Sanja je inicijator i instruktor prvog dvogodišnjeg kontinuiranog tečaja znakovnog jezika, te je na tom području dobila dvije nagrade: grada Zagreba za 1998. godinu i Zbora mladih poduzetnika za pionirsko djelovanje na području gluhosljepoće za 2000. godinu. Nakon što je započela s radom Volonterska služba podrške (2000. godine), Sanji je, uz pomoć prevoditelja, bilo omogućeno praćenje nastavnog programa i polaganje ispita, te je stoga ponovno upisala, te i završila, studij na Edukacijsko - rehabilitacijskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, smjer rehabilitacija. Trenutno završava magisterij na istoimenom fakultetu.

Sanja Tarczay je danas predsjednica udruge "Dodir", voditelj i koordinator programa za edukaciju odraslih gluhoslijepih, koordinator i instruktor za tečajeve komunikacijskih načina koje koriste gluhoslijepe osobe, članica odbora Interpreting Development Network, urednica tromjesečnika Dodir, glasila udruge... Sanja daje intervjue raznim medijima, te povremeno drži i izlaganja na konferencijama i simpozijima. Uz njezin materinji hrvatski znakovni jezik, dobro govori i piše hrvatski jezik, posjeduje dobro znanje švedskog znakovnog jezika, služi se i američkim znakovnim jezikom, te engleskim jezikom. Pronalazi vrijeme, uza sve obveze koje ima u udruzi "Dodir", i za putovanja, druženja, plivanje, kontakte putem maila sa prijateljima iz cijelog svijeta...

"Dodir" je nacionalna, nevladina i neprofitabilna organizacija osnovana s ciljem promicanja interesa gluhoslijepih osoba, ostvarivanjem njihovih temeljnih ljudskih prava na edukaciju, rehabilitaciju, komunikaciju i socijalizaciju, te je jedina takve vrste u Republici Hrvatskoj. Udruga omogućuje gluhoslijepim osobama, zavisno od njihovih znanja, sposobnosti i vještina, uključivanje u sve tijekove svakodnevnog života kroz individualno koncipirane edukacijske i rehabilitacijske programe, te organizira sastanke, svečanosti, izlete, pa i ljetovanja na moru za svoje članstvo.

- Odlazak na izlet -

- Druženje u prirodi -

Udruga je postala sinonim gluhosljepoće u Hrvatskoj, ali i u Europi i svijetu. "Na međunarodnom planu "Dodir" uživa velike simpatije, podršku i potporu mnogih značajnih udruga, institucija i edukacijsko - rehabilitacijskih centara koje se bave isključivo gluhosljepoćom. Udruga "Dodir" je članica DbI (Deafblind International), Velika Britanija, od 1998., pridružena članica EDbN (European Deafblind Network), Danska, od 1998. i WFDb (World Federation of the Deafblind), Švedska, od 2000. Predsjednica udruge, Sanja Tarczay, je član Upravnog odbora Interpreting Deafblind Network od 1999. godine." [1] Od 2003. udruga je i članica EDbU (European Deafblind Union).

Po osnutku, ali i danas, "Dodir" je imao, odnosno ima, težak zadatak, zadatak da otkrije i upozna gluhoslijepe osobe, te im pruži pomoć koja im je potrebna, da ih educira, informira o njihovim pravima i da se i izbori za njih, da informira i upoznaje javnost s gluhosljepoćom...

[1] Objavljeno na internet stranicama Hrvatske udruge gluhoslijepih osoba "Dodir", www.dodir.hr

U udruzi je 2000. godine započela i Volonterska služba podrške "Dodir" koja je svoje usluge pružala u početku samo na području grada Zagreba i Zagrebačke županije. Neumornim radom i stalnim razvojem, te raznim potporama, u prosincu 2001. godine, ta je služba promijenila ime u Službu podrške "Dodir", kojim se i danas služi. Tom promjenom imena služba je prešla od zajedničke usluge u vidu podrške u komunikaciji i kretanju, ka uslugama prevođenja i/ili vođenja.

Sjedište udruge "Dodir" je u Zagrebu, Vodnikova 8., a prostor u Remetincu (Zagreb) koristi za održavanje tečajeva znakovnog jezika, za druženja gluhoslijepih članova, održavanje kreativnih radionica... Udruga je 2004. godine osnovala dvije podružnice, u Osijeku i Splitu [2]. Podružnice osiguravaju za svoje članove Službu podrške "Dodir", klub gluhoslijepih osoba, kampanje za osvješćivanje javnosti, okrugle stolove, stručne seminare, prezentacije i sl. U sklopu podružnice u Osijeku organizirane su i kreativne radionice.

Trenutno "Dodir" ima evidentiranih 190 gluhoslijepih osoba s područja cijele Hrvatske.

- Gluhoslijepe osobe igraju šah -

[2] Podružnica u Splitu djeluje u sklopu Udruge gluhih i nagluhih osoba Splitsko-dalmatinske županije.

2. 3. Služba podrške "Dodir"

Usluge ove službe pružaju volonteri koji su kroz tečajeve završili dvogodišnju edukaciju osnova znakovnog jezika i komunikacijskih vještina gluhoslijepih osoba, te osnova intervenora i/ili prevoditelja. Uglavnom su to studenti na fakultetima humanističkih usmjerenja (psiholozi, socijalni radnici, defektolozi...) i gluhe osobe. Trenutno u udruzi volontira 50 osoba.
INTERVENOR je vodič koji, osim napredne edukacije iz orijentacije i mobiliteta gluhoslijepih osoba, mora proći i osnovnu edukaciju o svim načinima komunikacije koju koriste gluhoslijepe osobe da bi mogao komunicirati s gluhoslijepom osobom dok je prati na neko odredište. Intervenoru je prvenstveni zadatak prenošenje vizualnih informacija, tj. pomoć gluhoslijepim osobama pri kretanju u neformalnim aktivnostima, npr. za odlazak u kupovinu, posjete prijateljima, klubovima...
PREVODITELJ je tumač koji, osim napredne edukacije o svim načinima komunikacije koju koriste gluhoslijepe osobe u Republici Hrvatskoj, mora proći i osnovnu edukaciju iz orijentacije i mobiliteta, iz razloga što se tijekom prevođenja može dogoditi da gluhoslijepu osobu treba odvesti na neko drugo mjesto. Koristi se kada gluhoslijepe osobe trebaju podršku stručne osobe za službene situacije kao što su liječnički ili pravni savjeti ili razgovori za posao, odlazak na sud, policiju, kod liječnika, u banci, u školi itd., gdje je važan prijenos točnih informacija.

Korisnici te službe su svi koji imaju poteškoća u komunikaciji, kretanju i orijentaciji, no u prvom redu to su gluhoslijepe osobe. Gluhoslijepe osobe također moraju, prije početka korištenja Službe podrške, proći edukaciju kroz tečaj "Načini korištenja Službe podrške".
O tome koliku važnost ima jedna takva služba u životu gluhoslijepih osoba govori ova priča jedne mlade gluhoslijepe intelektualke, pjesnikinje i kiparice:

"Moja priča

Kada sam u osmoj godini osjetila postupan i siguran gubitak vida i sluha, preselili su me iz rodne Požege u Zagreb, u centar za slijepe učenike "Vinko Bek". Početak obrazovanja u Požegi bio je normalan i uspješan jer me nitko nije zanemarivao: ni obitelj, ni školska sredina. Problem je nastao premještanjem u Zagreb gdje učiteljica nije imala ni najmanje obzira prema meni. A nije bilo potrebno činiti ništa veliko i posebno, što ona ne bi mogla. Jednostavno nije željela. Tako je ispalo da ja nisam mogla svladati program. Tek kad sam se, ponavljajući jedan niži razred, našla kod novog učitelja koji me je prihvatio, svi su problemi bili rješeni. Bila sam među boljim učenicima.

Od drugih učenika razlikovala sam se samo po slabijem sluhu, te je trebalo samo malo polakše i ljepše govoriti. Srećom, sluh me služio do kraja srednje škole, a nastavnici su bili susretljivi, kako u centru "Vinko Bek", tako i u Školi za primijenjenu umjetnost i dizajn. No, bilo je teškoća s kretanjem po gradu: snalazila sam se na različite načine, a ništa nije bilo sigurno. Svaki sam se dan pitala hoću li moći u školu, hoće li se tko angažirati...

Kada sam pokušala nastaviti obrazovanje na kiparskom smjeru Akademije znanosti i umjetnosti, jedna je godina ispitivanja talenta pokazala da ne mogu bez pratnje. Nije bilo dovoljno samo me dopratiti do ulaza. Likovna akademija traje pet godina sa strogim uvjetima primanja studenata, a ne može se polaziti izvanredno kao drugi fakulteti.

Jednom se dekan derao: "Mi ne znamo raditi s njom..." A zašto bi oni to i trebali znati? Da sam imala intervenora / prevoditelja, bila bih radila kao drugi studenti.

A privatnost? Iako živim u obitelji koja me nije ostavila, to ne znači da je sve riješeno i da mi je život uređen.

Imala sam potrebe i želje kao i svi drugi. Ovisila sam o dobroj volji malobrojnih i rijetkih prijatelja. Jer, i njih je trebalo steći. A kako? Ne valjda čekajući da netko s ulice pokuca na prozor!
Prihvatila sam da ne vidim i ne čujem, ali nisam prihvatila i neću da nemam pravo na normalan način življenja. Kada je počela djelovati Služba podrške, shvatila sam koliko je toga propušteno i izgubljeno. Kao da je život negdje stao.
Sada mogu ostvariti sve što mi je potrebno i što želim. Odlazim na predavanja ili seminare koji me zanimaju, na vjeronauk, nedjeljnu Sv. misu, na druženja, službene sastanke ULPUH-a čiji sam član, organizirane izlete, odlazim u Suvag gdje učim francuski jezik, u privatnu kupovinu, knjižnicu...
Osjećam se nesputano i ne bih se željela sjećati vremena kada nije postojala služba koja bi mi mogla ponuditi "oko i uho".
Nadam se da će mi na mom putu ka drugim, novijim ciljevima pomoći Služba podrške jer život nije samo kruh, voda, zrak." [4]

Nikada do tada nisam čula za tu udrugu, niti sam razmišljala o gluhoslijepim osobama. Nekako sam uvijek imala pred očima gluhe i slijepe osobe, te nisam razmišljala o teškoćama koje donosi to istovremeno oštećenje dvaju osjetila.
Iskreno, a vjerujem kao i većina ljudi, sam na prvu pomisao gluhosljepoću zamišljala kao nekakav zbroj "gluhoće" i "sljepoće", smatrajući time da gluhoslijepe osobe ništa ne vide i ništa ne čuju. Kasnije, kako sam se upoznavala s gluhosljepoćom, shvatila sam koliko sam bila u krivu jer samo mali broj osoba ima potpunu gluhoću i potpunu sljepoću. Značajna većina gluhoslijepih osoba nešto vidi i/ili nešto čuje, tj. imaju ostatke vida i/ili sluha. Gluhoslijepom osobom se može smatrati i ona osoba koja uz postojeću gluhoću / nagluhost ima prognozu progresivnog oštećenja vida i obratno.

[4] list Dodir, 2003., Br. 20

Odlazeći dva puta tjedno na tečaj znakovnog jezika, sve me je više počeo interesirati taj jezik, kao i gluhoslijepe osobe, tj. njihov način življenja, komuniciranja, percipiranja informacija, kretanja, socijaliziranja...

- Održavanje tečaja znakovnog jezika -

Jedan od ispita, gotovo na samom početku tečaja znakovnog jezika, kojeg se i sada dobro sjećam, bio je ispit nakon obrađene cjeline brojeva na znakovnom jeziku.
Umjesto naše mentorice, na dan ispita pojavio se samo njezin zaručnik. Naime, on je gotovo uvijek bio uz nju dok nas je ona podučavala, ponekad bi prije ili nakon sata porazgovarao s nekim od polaznika tečaja, šalio se s nama... no nije nikada predavao, tj. učio nas znakovnom jeziku. Kada smo ugledali samo njega u predavaoni, poradovali smo se da je ispit odgođen, no on se blago smiješio i dijelio nam ispite. Počeo je pokazivati brojeve na znakovnom jeziku, a mi smo morali u prazna polja upisati koji broj je pokazao. Naime, i on je, kao i naša mentorica, gluha osoba, no imao je potpuno drugi način pokazivanja brojeva i kada je došao dio gdje smo morali napisati koliko sati pokazuje, svi smo ostali zbunjeni. Nismo znali koliko je sati pokazao. Ako smo i razumjeli sat, minute su bile teži problem. Bio je i dosta brz, te je samo jednom ponovio pokazani broj/sat, no brže nego prvi put, naglašavajući da više nema ponavljanja.

Nakon završetka ispita djelovali smo pomalo zbunjeni, vrlo frustrirani, a prije svega ljuti jer s njime nismo uopće vježbali brojeve. Znali smo da ocjene neće biti najbolje... zapravo lošije nisu mogle biti. Većina nas je dobila dovoljan i rijetko tko je imao dobar.
Nisam znala jesam li bila više ljuta, zbunjena ili razočarana. Dolazila sam na tečaj puna entuzijazma, volje... jer sam na satovima znakovnog jezika učila i istovremeno se zabavljala, iskreno, jedva sam čekala ta dva dana u tjednu kada sam išla na tečaj. No, sav taj moj entuzijazam kao da je pao u vodu nakon tog ispita. Počela sam shvaćati da je znakovni jezik zapravo JEZIK, da ga nije tek tako lako naučiti, te da i on kao i svaki drugi jezik ima svoje "dijalekte". U ovom slučaju zaručnik naše mentorice imao je drugačiji način pokazivanja brojeva, način s kojim se do tada nismo susreli.

U jednom trenutku pomislila sam da je to bila moguća "strategija" udruge da sami, na svojoj koži, osjetimo kako je gluhoslijepim osobama kada trebaju informaciju, kada, npr. na željezničkom kolodvoru, žele upitati nekoga gdje dolazi vlak za Zaprešić, a ta osoba zauzvrat promrmlja nešto sebi u bradu, ne trudeći se da odgovori što razgovjetnije, sporije negoli uobičajeno govori, te ako je potrebno da ponovi više puta ili napiše na papir velikim štampanim slovima, uvećano (ovisno o tipu gluhosljepoće)... tj. kao da su željeli da osjetimo frustraciju, ljutnju, nemogućnost da išta učinimo.

Jedan isto tako vidljiv primjer važnosti ove Službe podrške je i primjer integracije jedne gluhe učenice u srednju školu [5]. Naime, učenica nije, zbog nedostupnosti auditivnih informacija, mogla pratiti nastavu, gubila je volju za učenjem, a time i dobivala loše ocjene, nije se dobro osjećala u razredu u kojem nije znala što se događa, u kojem nije čula profesorove upute za domaći uradak, sama predavanja, opominjanja, šale, međusobne razgovore učenika... Problemima, na koje je nailazila prilikom svog školovanja, došao je

[5] Udruga "Dodir" ne okuplja i ne pruža pomoć samo gluhoslijepim članovima, već u udruzi ima i gluhih članova, te gluhih zaposlenika koji također koriste usluge te udruge, (npr. prevođenje predavanja na fakultetu), te ih nerijetko i pružaju (npr. vođenje gluhoslijepe osobe u kupovinu).

kraj nakon što joj je "Dodir" omogućio obrazovnu prevoditeljicu – osobu koja će joj prenositi sve auditivne poruke i informacije koje zbog oštećenja sluha ne može primiti.
Već u kratkom razdoblju rada i truda s obrazovnom prevoditeljicom, koja joj je pomagala i u organizaciji učenja, te i u razjašnjenju nekih izraza ili cjelina s kojima nije bila upoznata, učenica je ispravila loše ocjene, popunila praznine u znanju i uspješno završila razred. Bila je to velika promjena za nju, napredak koji ju čini sretnom i sigurnom u razredu u kojem sada može sve razumjeti i ravnopravno sudjelovati u nastavi. Dovoljno je bilo samo da joj se objasni na njoj razumljiv način.

Unatoč tako vidljivom napretku, ipak ga mnogi nisu željeli vidjeti. Iako su učenici i samo neki profesori prihvatili ovaj pristup (koji bi omogućio učenicima s posebnim potrebama da donekle budu ravnopravni učenicima bez posebnih potreba), bilo je onih profesora koji ga ipak nisu podržavali, te time zatvarali vrata popunjavanju praznina u obrazovnom sustavu.

2. 4. Što je gluhosljepoća i tko su gluhoslijepe osobe?

Prva asocijacija na riječ *gluhoslijepa osoba* je osoba koja ne može čuti i ne može vidjeti, no onaj koji je imao priliku upoznati gluhoslijepu osobu, pokušao komunicirati s njom/njim, onaj tko je upoznat s gluhosljepoćom zna da postoje stupnjevi gluhoće i stupnjevi sljepoće. Postoje osobe koje imaju manje ili veće oštećenje vida i/ili sluha, tj. postoji više vrsti oštećenja sluha i vida.
Dakle, gluhoslijepa osoba je osoba kojoj su zbog različitih razloga djelomično ili potpuno oštećeni i vid i sluh. Ostatke vida i sluha gluhoslijepe osobe maksimalno koriste uz pomoć slušnih i optičkih pomagala (slušni aparat, naočale), no ta pomagala nikako nisu dostatna za normalnu funkciju vida i sluha, te unatoč tim pomagalima gluhoslijepe osobe i dalje imaju znatne poteškoće u svakodnevnom životu jer im ona ne omogućavaju optimalnu percepciju.

Kako je prema međunarodnoj definiciji gluhosljepoća jedinstveno oštećenje, ono uključuje kombinacije različitih stupnjeva oštećenja vida i sluha:

- osobe koje su potpuno gluhe i imaju oštećenje vida (gluhoća i slabovidnost)
- osobe koje imaju određene ostatke sluha i vida (nagluhost i slabovidnost)
- osobe koje su nagluhe i potpuno slijepe (nagluhost i sljepoća)
- osobe koje su potpuno gluhe i potpuno slijepe (gluhoća i sljepoća, praktična gluhosljepoća) [6]

Uzroci nastanka oštećenja su brojni: genetski uzroci, bolesti u ranom djetinjstvu (npr. visoke temperature, meningitis), bolesti koje se javljaju tijekom života (primjerice dijabetes), traume i nesreće, staračka gluhosljepoća. Vrijeme nastanka bolesti je individualno. Gluhosljepoća se može javiti tijekom poroda, u ranom djetinjstvu, kasnijoj životnoj dobi, a najčešća progresija bolesti javlja se tijekom puberteta.

Zajednica gluhoslijepih je zapravo prilično heterogena. Oštećenje može najprije nastati u jednom senzornom modalitetu, te kasnije u drugom (na primjer, prvo vid, pa sluh ili obratno), no isto tako se može dogoditi istovremeno oštećenje dvaju senzornih modaliteta (vid i sluh istovremeno).

Gluhosljepoća može nastati u bilo kojem razdoblju života. Pri određivanju hendikepa gluhoslijepe osobe, važno je imati u vidu dob nastanka oštećenja, moguće korekcije (kontaktne leće, slušna pomagala i sl.), dodatna fizička ili kognitivna oštećenja, te zdravstvene teškoće. Znači, radi se o stupnju i vrsti oštećenja i sluha i vida da bi se moglo govoriti o gluhosljepoći.

Od 1991. Internacionalna udruga za obrazovanje gluhoslijepih odlučila je da se termin "gluhosljepoće" koristi kao jedna riječ, što do tada nije bio slučaj. Naime, do te godine, koristile su se dvije riječi spojene crticom, "gluho-sljepoća". Ova promjena je od važnosti

[6] U vodiču "Komunicirajmo drugačije" Sanja Tarczay navodi da taj poredak oštećenja nije slučajan, već je napravljen prema zastupljenosti u populaciji gluhoslijepih, te dodaje da se u pripadajuće klasifikacijske grupe ubrajaju i gluhoslijepe osobe s karakterističnim sindromima (Usherov sindrom, Chargeov sindrom i sl.).

jer ukazuje na to da gluhosljepoća nije ukupan zbroj gubitka vida i sluha, već da je to jedinstveni hendikep [7].

Gluhoslijepe osobe najviše poteškoća imaju u komuniciranju i kretanju. Komunikacija zauzima posebno važno mjesto u svakodnevnom životu gluhoslijepe osobe, no jednako tako njima je važna i mogućnost sigurnog i učinkovitog kretanja jer, da bi komunicirali, njima je potrebno da budu gdje i ostali sudionici komunikacije. Gluhoslijepoj osobi je vrlo teško samostalno se kretati, što znači i komunicirati jer bez kretanja teško da će sudjelovati u određenim aktivnostima ili dati svoj doprinos općoj zajednici. Oni ne mogu dolaziti na određena mjesta kako i kada to žele jer su pri kretanju većinom ovisni o drugim ljudima. Te teškoće u kretanju, a time i u komuniciranju, ako se na primjeren način ne prevladaju, mogu dovesti do smanjenja i ograničenja svijeta gluhoslijepe osobe, te će se njihov svijet svesti na uzak krug oko njih, tj. na obitelj i dom u kojem žive što ih dovodi u izolaciju. Srećom, postoje putevi koji zaobilaze i/ili vode iz izolacije, no gluhoslijepe osobe same ne mogu pronaći taj put. Pri tome im je potrebna podrška koja nije dovoljna ako se pruža samo iz kruga obitelji.

2. 5. Komunikacija

Svim ljudskim bićima važno je imati dostupnu komunikaciju. Zasigurno, gotovo sve informacije iz okoline dobivamo putem sluha i vida, te upravo zbog toga gluhoslijepe osobe nailaze na zapreke u komunikaciji. Slijepe osobe mogu svoj nedostatak vida kompenzirati sluhom, gluhe osobe mogu svoj nedostatak sluha kompenzirati vidom, no, što je s gluhoslijepim osobama?! One se svakodnevno suočavaju sa znatnim poteškoćama u prevladavanju zapreka u komunikaciji.

Sva ljudska bića imaju osjetila. Njih dijelimo na osjetila za blizinu i osjetila za daljinu. U prvu grupu spadaju okus i dodir, dok u drugu ostala tri: vid, sluh i miris. Gluhoslijepe osobe, zbog svog dvostrukog oštećenja, imaju smanjenu sposobnost primanja

[7] Navedeno u brošuri *Razumijevanje gluhosljepoće*, Hrvatska udruga gluhoslijepih osoba "Dodir", str 4.

informacija putem osjetila za daljinu, što znači da informacije koje primaju često mogu biti iskrivljene, djelomične ili nikakve. Zbog toga je potrebno da informacije primaju iz neposredne blizine ili izravnim doticajem s nekom osobom, pokušavajući im pri tom omogućiti da informacije primaju i osjetilima za blizinu.
Iz te poteškoće primanja informacija i komuniciranja, proistječe i poteškoća u međuljudskim odnosima.

Važno je napomenuti da nema univerzalnog rješenja za jedinstveni način komunikacije i edukacije gluhoslijepih osoba. Komunikacija osoba s gluhosljepoćom i ne može biti jedinstvena zbog toga jer gluhosljepoća u svojim pojavnim oblicima uključuje različite stupnjeve oštećenja sluha i oštećenja vida. Stoga, u zajednici gluhoslijepih osoba postoji vrlo bogata raznolikost oblika komunikacije. Neke gluhoslijepe osobe koriste jedan način komunikacije za davanje informacija (npr. govorni jezik), a za primanje drugi način komunikacije (npr. taktilni znakovni jezik). Ponekad se primanje informacija može istovremeno odvijati putem dvaju ili više različitih načina komuniciranja (npr. očitavanje s usana i locirani znakovni jezik i sl.).
Mnogi koji prvi put čuju za znakovni jezik ili dođu s njim u kontakt, misle da je taj jezik jedinstven u svijetu, univerzalan. No, to nije tako. Kako postoji hrvatski znakovni jezik, tako imamo i britanski (BSL), američki (ASL) i druge znakovne jezike. Kako i svaki drugi jezik, tako i znakovni ima svoju gramatiku.

Hrvatski znakovni jezik je sustav vizualnih znakova koji tvore smisao riječi. Da bi proizveli te posebne vizualne znakove, služimo se posebnim položajem (oblik šake), orijentacijom, položajem i smjerom pokreta ruke/ruku. Pri izvođenju znakovnog jezika ne koristimo samo ruke već je od velike važnosti i da u tome sudjelujemo cijelim tijelom, a to se odnosi na držanje tijela i glave, te na izraze lica pomoću kojih dajemo intonaciju.
Koristi se u obiteljima u kojima je dvoje ili više njih gluho, u zajednicama gluhih, te nešto manje u školama gluhih.
Znakovni hrvatski se kombinira očitavanjem s usana i istovremenim korištenjem pojedinih znakova koji slijede red riječi na hrvatskom jeziku. Najrašireniji je među gluhoslijepim osobama koje su relativno

dobro usvojile hrvatski jezik. Iako zahtjeva relativno dobar vid, dobro znanje očitavanja s usana i dobru pokretljivost ruku, lagan je za učenje jer je dovoljno usvojiti određen broj pomoćnih znakova koji se onda kombiniraju s očitavanjem s usana.
Taktilni hrvatski znakovni jezik se izvodi na taj način da gluhoslijepa osoba koja prima informacije stavi svoje ruke na sugovornikove koji joj na hrvatskom znakovnom jeziku daje informaciju. Njime se koriste gluhoslijepe osobe koje su potpuno slijepe ili ne vide dobro, a od ranije znaju znakovni jezik, tako da na taj način dodirom osjećaju pokrete ruku i oblike znakova koji im daju smisao. Nedostatak ovog načina komuniciranja jest to što zahtjeva više vremena prilikom prilagodbe gluhoslijepe osobe na takav način primanja informacija, tj. komuniciranja.
Locirani hrvatski znakovni jezik se koristi kada osoba ima oštećenje perifernog vidnog polja (tunelski vid). Pri takvom komuniciranju sugovornik koristi hrvatski znakovni jezik unutar određenog vidnog polja koje odgovara gluhoslijepoj osobi s kojom komunicira. Najčešće je to u okviru prsa ili donjeg dijela glave, no to ipak ovisi od osobe do osobe, te je stoga potrebno ispitati koju udaljenost i lokaciju polja gluhoslijepa osoba želi koristiti.
Vođenim hrvatskim znakovnim jezikom se koriste osobe koje imaju izoštren vid sa značajnim gubitcima vidnog polja i to na način da stave svoju ruku na ručni zglob sugovornika i tako "vode" sugovornikovu ruku na odgovarajući "okvir vidnog polja". Isto kao i kod lociranog hrvatskog znakovnog jezika, i ovdje je ponekad teško ograničiti znakove unutar zadanog okvira.

Ručne abecede
Hrvatska dvoručna abeceda je korištenje prstiju obiju ruku kojima oponašamo velika tiskana slova hrvatske abecede. Kako se koriste veliki pokreti ruku za prikazivanje slova, moguće je da se tim načinom koriste gluhoslijepe osobe, u neposrednoj blizini i bez dodatne prilagodbe. No, iako oponaša velika tiskana slova, što omogućuje lakše razumijevanje, ipak zahtjeva relativno dobar vid i optimalno osvjetljenje.
Taktilna dvoručna abeceda se predočava gluhoslijepoj osobi opipom, na način da ona stavi ruke na sugovornikove i tako "čita" slova.

Tom metodom očitavanja slova se koriste osobe s malim ostatcima vida ili bez ostataka.

Hrvatska jednoručna abeceda. Za razliku od dvoručne, koja oponaša velika tiskana slova i koja se izvodi dvjema rukama, jednoručna abeceda oponaša mala tiskana slova koja izvodimo jednom rukom. Ona je verzija američke jednoručne abecede, nadopunjene slovima koje koristimo u hrvatskoj abecedi. Upravo zbog malih pokreta koji su ograničeni na jednoj ruci, ta abeceda je neprikladna gluhoslijepim osobama, čak i onima s dobrim ostatcima vida.

Taktilna jednoručna abeceda. Isti je slučaj kao i kod taktilne dvoručne, tj. gluhoslijepa osoba stavlja ruku na sugovornikovu i tako "čita" slova. Nedostatak je ovog korištenja abecede što otežava praćenje pokreta prstiju osobama s malim ostatcima vida, ali je vrlo efikasna prilikom vođenja gluhoslijepe osobe (npr. u gužvi, u tramvaju gdje je jedna ruka zauzeta držanjem).

Prstovna abeceda je zapravo pisanje velikih tiskanih slova vrškom prsta na ispruženi dlan gluhoslijepe osobe. Iako je vrlo jednostavan način jer ne zahtjeva neko posebno učenje, ipak od gluhoslijepe osobe traži dobro poznavanje hrvatskog jezika i visoku osjetljivost dlana, te je takav način prijenosa informacija relativno spor. Dovoljno je znati da se slova ne pišu jedno za drugim, dok se ne dođe do kraja dlana, već se sva pišu u sredinu dlana, slovo po slovo, a iza svake riječi potrebno je napraviti malu pauzu ili nekako već naznačiti kraj (pr. "brisanje" dlana). Slova se pišu s lijeva na desno, od gore prema dolje, te je poželjno koristiti se što manjim brojem poteza za pisanje slova (npr. slova B, M, N, U, V... pišu se u jednom potezu).

Lorm abeceda se koristi u zemljama njemačkog govornog područja, kao i u Češkoj, no u nas nije našla širu primjenu. Postoje određena područja (mjesta) na dlanu na kojima su "smještena" slova koja označavamo laganim i kratkim dodirom ili potezom i na taj način prenosimo informacije gluhoslijepoj osobi. Ova abeceda nije prilagođena našim slovima.

Brailleovi prsti je metoda koja potiče iz Japana i njome se koriste osobe koje su u početku bile slijepe, a tek kasnije izgubile sluh. To je metoda koja funkcionira na principu Brailleovog pisaćeg stroja koji ima 6 tipaka. Određena kombinacija tipaka ili samo jedna tipka daju određeno slovo. Gluhoslijepa osoba primjenjuje tu metodu na

način da ispruži 6 prstiju (3 na jednoj i 3 na drugoj ruci) koji predstavljaju tipke na Brailleovom stroju. Na taj način sugovornik "tipka" slova pritiščući prst/e gluhoslijepe osobe prema dolje. Naravno, za korištenje ove metode, potrebno je dobro poznavanje Brailleovog pisma, kako od strane sugovornika, tako i od gluhoslijepe osobe.

- Vježbanje gluhoslijepe osobe na brailleovom retku -

Ove navedene nisu jedine mogućnosti komunikacije. Naime, postoje i neke prilagodbe uobičajenih načina komunikacije, kao što je uvećani tisak, razumijevanje govora slušanjem, razumijevanje govora čitanjem s usana...

Ako želimo nešto napisati gluhoslijepoj osobi, dati joj nešto da pročita, komunicirati s njom pisanjem (jer možda ne znamo drugu metodu)... potrebno je uvećati slova (pisati uvećano i podebljano, primjerice pisati flomasterom ili povećati i podebljati font ako se piše na kompjuteru). Naime, radi se o malim tiskanim slovima, a veličina tih slova se određuje prema potrebama gluhoslijepe osobe kojoj želimo prenijeti informacije putem papira. Poželjno je pisati crnim slovima na bijelom ili žutom papiru, te ostavljati veći razmak

između riječi da bi joj olakšali praćenje teksta. Uvećani tisak se koristi za one osobe koje još uvijek mogu vidjeti i stoga čitati slova.

Ako pak gluhoslijepa osoba ima znatnije ostatke sluha, uz pomoć slušnog aparata, možemo joj govoriti na uho. Pri tome se podrazumijeva da sugovornik govori jasno i razgovjetno, određenom brzinom koja odgovara gluhoslijepoj osobi, te da se taj razgovor odvija u tihoj prostoriji. Pri ovakvom komuniciranju gluhoslijepa osoba može položiti ruku na sugovornikov vrat ne bi li osjetila vibraciju glasa što joj može pomoći u razumijevanju.

Razumijevanje govora očitavanjem s usana mogu samo one gluhoslijepe osobe koje su se i ranije oslanjale na takav način komunikacije i kojima to postojeći ostatci vida omogućavaju. Pri toj vrsti komuniciranja vrlo je važno da sugovornik oblikuje usta prilikom izgovora riječi, slova, da stoji blizu osobe koja očitava s usana i da je pod pravim kutom u odnosu na svjetlo.

Iz toga se može uočiti da nije dovoljno samo znati komunicirati s gluhoslijepom osobom na odgovarajući način, kako bi ona mogla primiti potpunu informaciju i uspostaviti dobru komunikaciju, već je potrebno i osigurati primjerene uvjete za dobru komunikaciju. Prema tome, za uspješnu komunikaciju potrebna je i prilagodba okoline.

Većina gluhoslijepih osoba ima ostatke vida i/ili sluha, te će, u okolini u kojoj mogu maksimalno iskoristiti te ostatke, osjećati više samopouzdanja i sigurnosti za ravnopravno uključivanje u razgovor. Prema tome, potrebno je pri komunikaciji s gluhoslijepom osobom osigurati optimalno osvjetljenje, tihu prostoriju, kontrastnu pozadinu...

- optimalna rasvjeta

Pri razgovoru s gluhoslijepom osobom od velike važnosti je da sugovornik bude okrenut prema izvoru svjetla (npr. prozoru ili svjetiljci) kako bi gluhoslijepa osoba lakše mogla očitavati znakove, mimiku lica, očitavati s usana... Svakako, treba obraćati pažnju da se ne dogodi suprotno, tj. da gluhoslijepa osoba bude licem okrenuta ka svjetlu.

- tihe i mirne prostorije

Pri razgovoru s gluhoslijepom osobom, ukoliko ona ima ostatke sluha, potrebno je pripaziti na, ili ako je moguće izbjegavati, mjesta kao što su kafići, mjesta s glasnom glazbom, mjesta uz velike prometnice, uz buku tramvaja, pri komuniciranju u prostoriji isključiti radio, tv... zbog buke koja može ometati komunikaciju, u tom slučaju. To naravno ne znači da gluhoslijepa osoba s ostatkom sluha ne bi smjela izlaziti u kafić, restoran... već je potrebno da pri odlasku na takva mjesta sjednemo što dalje od izvora buke, otvorenog prozora i slično.

Vrlo je važno da pri razgovoru govorimo razgovijetno i izrazito sporije.

- kontrastna pozadina

Pri razgovoru s gluhoslijepom osobom koja ima ostatke vida važna je odjeća (boja majice, košulje...). U tom slučaju je potrebno nositi tamnu i jednobojnu odjeću, nikako ne od materijala koji se na svjetlu blistavo odražava (crna, tamno plava, tamno crvena, tamno zelena, a ako je sugovornik izrazito tamne puti, odjeća bi trebala biti svjetlo siva). Svakako se treba izbjegavati šarena, točkasta ili prugasta odjeća.

Ako se gluhoslijepa osoba s kojom komuniciramo služi očitavanjem s usana, možemo joj u tome pomoći tako da sugovornica nanese tamni ruž na usne. Kod gluhoslijepih osoba, potpuno slijepih, naravno da nije potrebno paziti na boju odjeće, tj. da bude tamna, ali je potrebno pripaziti na materijal, odnosno da odjeća bude ugodna na dodir (pr. pamuk).

- odgovarajući položaj

Kod uspostavljanja komunikacije s gluhoslijepom osobom koja ima ostatke vida, potrebno je da ju sugovornik upita koji joj razmak najviše odgovara (npr. kod gluhoslijepe osobe s tunelskim vidom odgovara razmak od 1 do 2 metra, gluhoslijepa osoba s malim ostatcima vida želi da joj sugovornik sjedi nasuprot na način da im se koljena dotiču...). Kada uspostavimo udaljenost, važno je da oboje (i gluhoslijepa osoba i sugovornik), pri komunikaciji, ili sjede ili stoje.

Važno je također da su govornikove ruke (obje) cijelo vrijeme slobodne.

Ukoliko gluhoslijepa osoba ima ostatke sluha, potrebno ju je upitati kojim uhom bolje čuje tako da nastojimo uvijek sjesti na onu stranu na koju bolje čuje.

2. 6. Kretanje

Gluhoslijepim osobama zbog njihovog dvostrukog, kombiniranog oštećenja, nažalost nije omogućeno slobodno kretanje, kretanje kada, gdje, kako žele... već je uvelike osjetilno – informacijski ograničeno. Većina njih sami ne mogu otići u trgovinu, kod prijateljice ili prijatelja, liječniku... ili tek prošetati parkom uživajući u toplom danu. Ne zbog toga što se sami ne bi mogli kretati, tj. ne zbog fizičkog ograničenja, što znači da gluhoslijepe osobe posjeduju potrebnu motoriku i vještine za razne oblike kretanja (hodanje, skakanje, plivanje...), već zbog nemogućnosti dobivanja ili nedovoljnog dobivanja informacija o okolini, dostatnih za samostalno i sigurno kretanje.
Na taj način izostaje i komunikacija, uspostavljanje veza s drugim ljudima, odnosno interakcija, time se smanjuje spoznaja i iskustvo, te je lako moguća izolacija. Često su tako njihove želje, htjenja... čak i potrebe "ostavljene" po strani, čekajući slobodno vrijeme obitelji, rodbine, prijatelja, ponekog susjeda. Svoje kretanje moraju uskladiti s drugima jer o drugima njihovo kretanje ovisi, znači kada to druge osobe mogu napraviti.

Poneke gluhoslijepe osobe se samostalno kreću, no to mora biti dobro poznati prostor, dobro poznati putevi, osvjetljeni, kojima se kreću uz pomoć preostalih ostataka vida i sluha, te drugih osjetila (npr. osjet mirisa), a često i pomagala (crveno - bijeli štap) ili psa vodiča. Iako se poneke gluhoslijepe osobe kreću samostalno dobro poznatim putevima i prostorima, ipak takvo kretanje i dalje nije sigurno i vrlo je rizično jer uvijek postoji mogućnost da će se spotaći, sudariti s ljudima ili predmetima. Jedan od takvih predmeta koji predstavlja opasnost jesu reklame ispred trgovina, ljekarni, turističkih agencija, pekarni... koje se stavljaju na ulicu, naljepljene na drveni ili limeni stalak.
Zamislimo samo situaciju da se i sami nađemo na jednom raskrižju gdje trebamo prijeći cestu i da pri tome imamo vrlo slab ili nikakav

sluh, te zamućeni ili nikakav vid. Unatoč tome što poznajemo to mjesto i svakodnevno prelazimo to raskrižje, ipak bi bilo vrlo rizično prijeći ga u takvim uvjetima. Isto tako može biti primjer nepropisno parkirano vozilo. Danas je sve veća potražnja, posebice u velikim gradovima, za parkirnim mjestima, pa se tako neki vozači "parkiraju" na pločnik. Iako nemaju namjeru ostati dugo, samo nekih par minuta, ipak ostavljaju veliku prepreku gluhoslijepoj osobi koja se sama kreće. Unatoč tome što su joj poznati putevi, gluhoslijepa osoba ne može predvidjeti auto na određenom dijelu pločnika (kolnika) i često ga ne uoči na vrijeme ili ga zbog ograničenja vida ne može primijetiti.

Poteškoće i ograničenja, mnoge rizične situacije pri samostalnom kretanju, potrebno vrijeme da se dođe s jednog mjesta na drugo (gluhoslijepoj osobi, da bi došla s polazišta na odredište, treba tri puta više vremena, energije i koncentracije nego prosječnoj osobi koja čuje i vidi)[8]... mogu dovesti do nesigurnosti u samostalnom kretanju po poznatim putevima, do napetosti, frustracija pri sljedećem izlasku, te time i smanjenja želje za kretanjem. Potrebe za podrškom u kretanju gluhoslijepih osoba su različite, odnosno, one ovise o samoj gluhoslijepoj osobi. Kako se gluhosljepoća različito manifestira od osobe do osobe, potreba za podrškom u kretanju nije kod svih jednaka. Naprotiv, prisutne su velike razlike u potrebi za podrškom. Može se, npr. dogoditi da gluhoslijepa osoba koja ima veće ostatke vida i sluha bude nesigurna u samostalnom kretanju, te da joj je potreba za podrškom ophodnija nego jednoj drugoj gluhoslijepoj osobi koja, iako ima manje ostatke vida i sluha, ipak ima veću sigurnost u kretanju. Ta potreba može ovisiti i o dobi gluhoslijepe osobe, o dodatnim oštećenjima, o stupnju samopouzdanja gluhoslijepe osobe...

Podrška gluhoslijepoj osobi u kretanju je nazamisliva bez komunikacije. Kretanje je nemoguće odvojiti od komunikacije jer je kretanjem omogućena interakcija s drugim ljudima. Primjerice, odlazak u trgovinu, ljekarnu, na putovanje... ne karakterizira samo kretanje, već i komunikacija jer prilikom kretanja srećemo ljude s kojima moramo komunicirati.

---

[8] Tarczay, Sanja, *Sigurnim koracima do slobode kretanja*, studeni 2003., str. 7.

Kako kretanje i komunikaciju nije moguće razdvajati i stoga jer je gluhoslijepoj osobi neophodno prenositi informacije o okolini u kojoj se kreće, o onom što se događa, što čujemo... uvjerila sam se već prvim satima volontiranja. Prilikom vođenja gluhoslijepih osoba, s jednog mjesta na drugo, uvidjela sam da to nije tako jednostavno kako možda na prvi pogled izgleda jer zahtjeva od osobe koja vodi puno pažnje i stalnu koncentraciju. Gotovo da nije bilo puta kada, dok sam imala ulogu intervenora, gluhoslijepa osoba nije željela tijekom kretanja razgovarati, upitivati, tražiti informacije... I sama sam željela i znala da mi je to u tom trenu dužnost, prenijeti toj osobi što više informacija iz okoline (boje cvijeća pored kojeg prolazimo u parku, cvrkut ptica, žamor djece koja se bezbrižno igraju, izlozi na ulicama, ulični svirač, gužva u tramvajima, pogledi i komentari prolaznika...), znala sam da ju samo ne pratim, već da trebam biti njeno oko i uho, upoznavajuću ju na taj način s okolinom, a ne samo vodeći ju putem što sigurnije... U početku mi je to bilo vrlo naporno. Morala sam zastajati da bih razumjela što me osoba pita i da bih joj odgovorila ili jednostavno prenijela informaciju iz okoline, te nisam ni razmišljala koliko naporno može biti osobi koju vodim, koja ne vidi i ne čuje ono što i ja.

Jednom prilikom sam vodila gluhoslijepu osobu od njenog doma u školu u kojoj smo trebali prisustvovati tribini koju je "Dodir" organizirao, tj. predavnju učenicima o gluhosljepoći i gluhoslijepim osobama, te biti primjer kako komunicirati s gluhoslijepom osobom i kako ju voditi. Čekajući tramvaj, koji dugo nije dolazio, izgubile smo dosta vremena, te smo se bojale da nećemo stići na vrijeme u školu. Na to je ona predložila da krenemo pješice jer ona poznaje put. Istina da bismo brže i došle da se uputimo pješice po malim uličicama jer je ta škola stvarno blizu njenog doma, a tramvaj vozi okolnim putem, većim prometnicama. Kako nisam dobro poznavala taj dio Zagreba, bojala sam se da ćemo lutati uličicama i time izgubiti još više vremena, insistirala sam da ipak pričekamo tramvaj. Ni sama nisam bila sigurna jesam li tu napravila pogrešku. Bila sam svjesna važnosti davanja informacija gluhoslijepoj osobi o okolini, situaciji... te da na taj način ona formira koncept okoline, situacije... i ujedno odlučuje o tome na koji način, kojim putem i

kamo želi ići, no, jednostavno se u tom trenutku nisam usudila poslušati njen savjet.
Vjerovala sam da zna taj put (u svakom slučaju da ga bolje poznaje od mene) i da bih joj ja bila samo pomoć u kretanju poznatim putem, sigurnim korakom, izbjegavajući zapreke, pazeći na rupe u kolniku, moguće stube... ali nisam bila sigurna da nećemo lutati jer se možda nećemo dobro razumjeti, da nećemo izgubiti puno više vremena jer bismo zastajale radi komunikacije. Smatrala sam da bi to moglo i za nju biti iritantno i zamarajuće, a još nas je čekalo predavanje u školi.

Prilikom vođenja gluhoslijepe osobe, za sigurno i učinkovito kretanje, važno je zauzeti odgovarajući uspravan položaj tijela i ispravno držanje ruku. Važno je da gluhoslijepa osoba uvijek ide pola koraka iza nas, držeći vodiča za mišicu iznad lakta, za rame ili stavljajući svoju ruku na šaku vodiča. Vodič mora biti bočno od gluhoslijepe osobe, no hoće li to biti lijeva ili desna strana, ovisi o izboru osobe koju vodimo, te o okolini u kojoj se krećemo.
Osoba na taj način prima informacije o našim pokretima, položaju i smjeru kretanja, te tako zna što joj je činiti. Ako ide uz nas, a ne pola koraka iza, neće moći osjetiti naše pokrete prilikom kretanja stubama, saginjanja jer je grana drveta pored kojeg prolazimo dosta nisko i mogli bismo zapeti glavom, prilikom zastajanja jer trebamo prijeći cestu i sl. Naša ruka mora biti mirna i opuštena, te uvijek uz naše tijelo jer će tako gluhoslijepa osoba moći znati pomičemo li se cijelim tijelom ili pomičemo samo našu ruku.

Jedna od važnih stvari prilikom prilaska gluhoslijepoj osobi da bismo s njom stupili u komunikaciju ili joj pomogli pri kretanju, primjerice ulicom, je da joj se priđe sprijeda. Na taj način najavljujemo našu prisutnost i ostvarujemo početni kontakt.
Gluhoslijepa osoba nas tako može možda vidjeti i razaznati svojim ostatcima vida. Ako samo približavanjem ne vidimo reakciju kod gluhoslijepe osobe, to znači da nas ta osoba nije vidjela. Sljedeći korak stoga je stavljanje ruke na ruku ili rame osobe, naravno sprijeda, ostajući tako nekoliko sekundi ili koliko je potrebno da ta osoba odredi naš položaj. Nagli i iznenadni pokreti svakako nisu dobrodošli jer njima možemo prestrašiti gluhoslijepu osobu.

Kretanje s gluhoslijepom osobom ne prolazi uvijek bez poteškoća, već se često pri kretanju pojavljuju okolnosti koje otežavaju kretanje, kao što su uski prolazi, velika gužva, rupe na pločniku, prevrnute kante za smeće, nezgodno parkirani auti i slično. U takvoj situaciji je potrebno usporiti ili zastati, te opisati gluhoslijepoj osobi nastalu situaciju.
Kada se nađemo u gužvi potrebno je usporiti tempo, pri svakoj promjeni smjera, tj. pri svakom skretanju, poželjno je malo usporiti, u uskim prolazima dovoljno je da ruku kojom vodimo gluhoslijepu osobu usmjerimo prema stražnjem dijelu tijela (leđa) u razini križa (takav položaj naše ruke dati će do znanja gluhoslijepoj osobi da je ispred nas uzak prolaz, te će ona u tom trenutku stati točno iza nas, vodeći računa da zaostaje jedan puni korak)... Ako prilazimo stubama, uvijek trebamo prići u ravnoj liniji, nikako pod kutem. Prije svakih stuba treba zastati i pokazati postoji li rukohvat na koji se istodobno gluhoslijepa osoba može uhvatiti dobivajući tako informaciju o stubama. Kada napravimo prvi korak, potrebno je zastati da bi gluhoslijepa osoba dobila uvid o visini stuba, smjeru kretanja (gore ili dolje) i da bi uhvatila ravnotežu. Nakon toga nastavljamo kretati se stubama, polako i jednolikim tempom. Ako ćemo koristiti pomične stube, potrebno je to gluhoslijepoj osobi naglasiti. Kada stanemo na početnu podlogu, prije pokretnih stuba, stavljamo ruku gluhoslijepe osobe na pokretni rukohvat, te istodobno zakoračujemo na stube, ostajući u položaju jedan do drugog.

Postoji također i nekoliko pravila obavještavanja i komuniciranja prilikom kretanja s gluhoslijepim osobama koje je potrebno utvrditi s osobom ili napomenuti da će se koristiti standardizirani signali/znakovi za obavještavanje. Neki od primjera standardizirnih znakova su:
Situacija opasnosti – primjerice požar, pljačka, tuča... kada se nema vremena za objašnjavanje što se događa. Piše se veliko slovo X na leđima ili na dlanu gluhoslijepe osobe. Gluhoslijepa osoba tada dobije informaciju da se nešto događa, da je u blizini nekakva opasnost, te bez pitanja slijedi osobu koja ju vodi i tek kada opasnost prođe, traži objašnjenje.
Trenutak "samo malo" – kada gluhoslijepoj osobi želimo dati do znanja da prestane pričati ili morate prekinuti komunikaciju, dovoljno

je stisnuti joj ruku. Tako će znati da mora pričekati koji trenutak i da će joj naknadno biti objašnjeno zašto je bilo potrebno prekinuti komunikaciju.
Stani – stiskanjem našeg lakta, prilikom kretanja, gluhoslijepa osoba daje znak da želi stati.
Uspori – lupkanjem po nadlaktici osobe koja ju vodi daje do znanja da joj je korak prebrz i da želi da uspori.
Požuri – blagim guranjem ruke, osobe koja ju vodi, naprijed daje do znanja da želi da požuri.

2. 7. Teškoće koje dijele gluhoslijepe osobe

Izolacija: osjetila vida i sluha nazivaju se osjetilima za daljinu jer su ona koja nas povezuju s vanjskim svijetom koji nas okružuje, koji se nalazi izvan našeg tjelesnog prostora. Osobe koje posjeduju ta osjetila, uz pomoć njih primaju informacije i razvijaju socijalne odnose. S druge strane, osobe koje nemaju mogućnost korištenja tih osjetila, dakle gluhoslijepe osobe, nemaju mogućnost kontaktiranja s ljudima i stvarima iz okoline. Njihova okolina im je dostupna uz pomoć drugih koji im pomažu u dostupnosti, tumačenju i organiziranju informacija iz okolnog svijeta.
Osoba koja je gluhoslijepa nema mogućnosti slušanja ili promatranja znakovnog jezika osobe koja joj se obraća koristeći znakovni jezik iz daljine. Jednako tako ne može pasivno promatrati i opažati što drugi ljudi rade, prisluškivati razgovore ili jasno opažati okolinu koja ju okružuje. Nije teško za pretpostaviti da će se gluhoslijepa osoba osjećati izoliranom jer joj je smanjena ili u potpunosti uklonjena mogućnost kontaktiranja s ljudima i stvarima u široj okolini, te im je stoga i potrebna pomoć drugih koji ih uvode u tu okolinu, koji im pomažu u interakciji s okolinom. Taj osjećaj izolacije koji je uzrokovan gluhoslijepoćom stvara veliku barijeru u životu osobe s tim hendikepom. Osjećaj izolacije ne javlja se samo kod gluhoslijepih osoba koje nemaju ostatke vida ili sluha, već i kod osoba s ostatcima vida ili sluha koje mogu koristiti u praktične svrhe. Ako se uzme za primjer osoba koja je potpuno slijepa, ali ima ostatke sluha, izolacija stupa na snagu istim trenom kada razgovor završi ili ako se ta osoba nalazi u grupi ljudi jer tada neće

biti u mogućnosti pratiti konverzaciju zbog brze izmjene govornika ili tema.

Potreba za individualnim poučavanjem: da bi se ostvario smisleni kontakt s osobom oštećenog vida i sluha, potrebna je velika blizina i dodir, odnosno, gluhoslijepoj osobi je potrebna druga osoba koja će svoju pažnju usmjeriti njoj, koja će biti njeno oko i uho.

Oslanjanje na tumača: kao je već napomenuto, gluhoslijepe osobe imaju potrebu za drugim osobama da im približile okolinu, uvedu ih u svijet, da im olakšaju kretanje, sporazumijevanje s drugima.... Treba naznačiti da ne trebaju sve gluhoslijepe osobe kvalificiranog tumača jer to ovisi o individualnim potrebama, no sve gluhoslijepe osobe rutinski trebaju nekog tko će ih povezati s ljudima, događajima i mjestima.

Ograničeni broj i raznolikost iskustava: ako sami razmislimo koliko samo informacija na dan primamo okom i uhom, ako to pomnožimo s danima, tjednima, mjesecima... možemo dobiti jasnu sliku broja i raznolikosti iskustava. Zamislimo li pak osobu koja informacije prima vrlo površno tim osjetilima, a često niti tako, već samo primjerice vrhovima prstiju, možemo uvidjeti veliku važnost tih osjetila za daljinu i koliko je život osobe koja ne raspolaže njima zapravo otežan.

Jedan od puta provedenih na satima znakovnog jezika, sama sam se u to mogla uvjeriti. Naime, naša mentorica nas je dočekala sa crnim povezima na stolovima. Ispred svakog mjesta se nalazio po jedan crni povez koji smo si morali staviti preko očiju. Na povezu, koji sam na svom stolu našla, na jednom oku je bila jedna rupica, toliko sitna da sam gledala kao kroz maglu što mi je otežavalo praćenje pokreta ruku mog para. Drugim okom nisam ništa vidjela. Komunicirali smo u parovima, naravno u tišini, koristeći se jedino rukama, pokazujući znakove osobi nasuprot nas. Nakon nekog vremena, morali smo međusobno izmjeniti poveze. Drugi povez koji sam dobila, za razliku od prvog, nije uopće imao rupicu, tako da ništa nisam mogla vidjeti. S mojim parom sam komunicirala dodirivajući njene ruke i pokušavajući odgonetnuti koji znak

pokazuje. Našla sam se u još težoj situaciji nego s prvim povezom koji sam imala, te nisam ništa razumjela što je kolegica pitala. Tada sam tek prvi puta osjetila ono što svakodnevno prolaze osobe koje žive u mraku i tišini. Vjerujem da je to bio tek samo mali dio jer sam sjedila, a ako smo se i probali kretati prostorijom, to nam je bilo vrlo olakšano, s obzirom da nije prvi put da boravimo u tom prostoru, te da znamo što nas okružuje i gdje se pojedini predmeti u prostoriji nalaze.

3. Moje volontiranje i upoznavanje s gluhoslijepim osobama

3. 1. Sam početak mog volontiranja

Kada mi se pružila prilika volontiranja u udruzi "Dodir", bez oklijevanja sam ju prihvatila. Uključila sam se u Službu podrške te udruge i istovremeno se kod njih nastavila educirati za komunikaciju i pomoć gluhoslijepima. Žao mi je što sve to nisam mogla nastaviti zbog promjene mjesta boravka, tako da sam, nakon 2 godine tečaja znakovnog jezika i 6 mjeseci volontiranja u udruzi morala napustiti tu aktivnost.

Volontirajući, družeći se s gluhoslijepim osobama, tj. pomažući im, koliko god sam mogla i znala, u obavljanju svakodnevnih aktivnosti, u prenošenju informacija... shvatila sam koliko zapravo vrijedi oko i uho, te uvidjela koliko jednom gestom, pažnjom, uz ljubaznost i malo strpljenja... možemo uljepšati i olakšati dan jednoj takvoj osobi.
Uvod u početak mog volontiranja bilo je praćenje prevođenja na znakovni jezik nekoliko predavanja na fakultetu jednoj gluhoslijepoj osobi nakon kojeg sam dobila zadatak da opišem svoja zapažanja u tri točke:

1. OBVEZE PREVODITELJA (na primjeru prevođenja predavanja):

- jasno otvarati usta i pri tome znakove pokazivati u okviru grudi, te se služiti mimikom lica da bi osoba kojoj se prevodi bolje razumjela

- prevoditelj treba nositi tamnu (po mogućnosti crnu) majicu kako bi gluhoslijepa osoba bolje uočavala znakove

- prevoditelj treba sjesti/stati (važno je da oboje ili sjede ili stoje) nasuprot gluhoslijepe osobe kojoj prevodi, na udaljenosti prilagođenoj toj osobi

- dok obavlja svoju funkciju, prevoditelj ne bi smio razgovarati s drugima (npr. u vrijeme profesorove šutnje prevoditelj ne smije razgovarati s drugima; ako već i upita nešto nekog studenta/icu ili profesora/icu, treba dati do

znanja gluhoslijepoj osobi što je pitao i što je sugovornik odgovorio)

- dužnost je prevoditelja da prevodi i ono što se događa u vrijeme govornikove stanke, tj. da kaže gluhoslijepoj osobi razlog zašto govornik šuti (npr. dok profesor ne govori, već mijenja foliju na grafoskopu, traži papir ili jednostavno čeka da studenti zapišu definiciju, prevoditelj gluhoslijepoj osobi prevodi ono što vidi/čuje da se događa)

- za vrijeme stanke (ako ju predavač odredi ili ako ona postoji između predavanja) prevoditelj i dalje vrši svoju funkciju, tj. dužnost mu je biti uz gluhoslijepu osobu

2. POGREŠKE KOJE SE NE SMIJU DOGAĐATI

Prevoditelj se mora pridržavati prethodno navedenih obaveza, tj. ako ih ne izvršava (jednu ili više), čini pogreške koje mogu ometati komunikaciju (prevođenje) ili mogu zapostaviti gluhoslijepu osobu (npr. prevoditeljev razgovor s drugim osobama, te neprevođenje tog razgovora gluhoslijepoj osobi).

Jaka svjetlost (zrake sunca) u prostoriji također može ometati komunikaciju jer osobi kojoj se prevodi otežavaju praćenje (čitanje s usana, praćenje geste i mimike lica).

3. MOJ DOJAM

Na predavanjima koje sam ja promatrala dolazile su dvije djevojke koje su prevodile, jedan dan jedna, drugi druga... Uvidjela sam, promatrajući prevođenje tih dviju djevojaka, da prevođenje može biti doslovno ili ne. Za vrijeme jednog prevođenja predavanja, osoba koja je prevodila nastojala je da gotovo svaku rečenicu prevede gluhoslijepoj osobi na način kako ju čuje od profesora (istim redosljedom, istim riječima), dok je druga djevojka prevodila modificirajući riječi govornika. Naravno, te modificirane rečenice nisu gubile smisao. Tj., ono što je govornik rekao, prevoditelj je preveo na način na koji je razumio kontekst, odnosno mijenjajući neke riječi (ali tako da rečenica ne izgubi smisao onoga što je govornik rekao).

Prisustvujući prevođenju, pokušala sam i sama prevoditi, te sam uvidjela da to nije lak posao jer od prevoditelja zahtjeva potpunu koncentraciju, tj. maksimalnu pažnju zbog čega se prevoditelj brzo umara. Idealna situacija bi bila kada bi prevodile dvije osobe, odnosno da se prevoditelji izmjenjuju (kada se jedan umori, nastupa drugi). Naravno, to izmjenjivanje bi se trebalo izvršavati na kraju jedne cjeline, završene rečenice, odnosno, govornikove stanke, kako gluhoslijepa osoba ne bi "izgubila" smisao onog što joj se prevodi.

Također, prevođenje je stvar iskustva jer se upravo kroz iskustvo stječe praksa i potrebno znanje, te brzina koja je bitan preduvijet dobrog prevođenja. Ako prevoditelj ne uspijeva pratiti govornika, neće moći prevesti gluhoslijepoj osobi sve ono što je rečeno. U slučaju da govornik prebrzo priča, na način da ga je nemoguće pratit ili da gluhoslijepa osoba zbog brzine prevedenog ne uspijeva razumjeti rečeno, potrebno je zamoliti govornika da uspori. Iako sam bila na samo nekoliko prevođenja predavanja, smatram da su mi bila vrlo korisna kako bih upoznala ulogu prevoditelja i jedno iskustvo više, odnosno, mogućnost da naučim nešto novo što će mi koristiti u daljnjem učenju.

Ubrzo nakon tih nekoliko prevođenja predavanja na kojima sam kao promatrač prisustvovala, dobila sam zadatak da pratim prevođenja vjeronauka jednoj gluhoslijepoj osobi. Naime, osim prevođenja samog vjeronauka, bilo je potrebno otići po tu osobu i isto tako nakon vjeronauka otpratiti ju doma. Našla sam se s kolegicom iz udruge, te smo zajedno otišle po nju. Kako nema ostatke vida i sluha, a ranije se koristila govornim i pisanim jezikom, te se i školovala, s njom se komunicira pišući joj na dlan, velikim tiskanim slovima. Na taj način prima informacije od osoba, a uzvraća i govori govornim jezikom gotovo kao i svi drugi, osim što malo polakše i tiše govori te se dobiva dojam kao da se umara pričajući.

Kada smo stigle do njenog doma, nakon što ju je kolegica upozorila i objasnila moju prisutnost i ulogu, pružila sam joj ruku na što ju

je laganim pokretima cijelu opipala smješkajući se, kao da je sretna zbog moje prisutnosti. Uzela sam joj ruku u svoju, okrečući dlan na kojem sam kažiprstom druge ruke polako ispisala svoje ime. Upitala me je kakvo je vrijeme vani, a ja sam joj napisala odgovor na dlan, opet vrlo sporo bojeći se da možda ne uspije razumjeti. Potom mi je rekla, nakon što me je u sekundi "pročitala", da ne trebam biti napeta i da mogu brže pisati, te se sagnula da si obuje cipele, a ja sam ostala zadivljena. Zar ona to može osjetiti samo dodirom?! Kako je lišena glavnih osjeta, vida i sluha, oslanja se na preostale, dodir, njuh i okus, tako da se uopće nisam trebala čuditi da je gotovo samo jednim dodirom osjetila moju nervozu.
Došavši u dvoranu gdje se održavao vjeronauk, smjestile smo se i čekale da počne. Iako u početku nisam razumjela njen govor, na nekoliko pitanja koja mi je postavila trebala sam pomoć kolegice, te sam joj potom i odgovorila na dlan.
Vjeronauk je brzo prošao, a da je shvatila temu, tj. razumjela sve informacije koje joj je kolegica tolikom brzinom prenijela na dlan, nisam imala ni trunka sumnje nakon što je podigla ruku s namjerom pitanja. Pričekala je znak, kolegice koja joj je prevodila, kada može ustati i pitati, te je nakon pitanja ponovno sjela i strpljivo čekala odgovor.
Po završetku vjeronauka, malo smo se zadržali u prostoriji jer joj je nekoliko osoba prišlo da ju pozdravi i porazgovara s njom, te smo potom izašle.
Nisam išla zajedno s njima do njenog stana jer je već bilo dosta kasno, te sam krenula doma. Na rastanku sam se pozdravila, na dlan joj napisala "vidimo se", okrenula se da ću otići i istog trena mi je prošlo glavom da sam gluhoslijepoj osobi napisala na dlan "vidimo se". Nisam mogla drugo nego cijelu večer o tome razmišljati, kako sam mogla napisati osobi koja ne vidi da ćemo se vidjeti i kako se ona mogla tada osjećati?!

Provodeći vrijeme volontirajući i družeći se s gluhoslijepim osobama shvatila sam da se na takve i ostale slične stvari ne treba obazirati jer se prema gluhoslijepim osobama treba odnositi kao i prema svima drugima, i oni su osobe, te ih ne treba na takav način diskriminirati, već baš suprotno, dati im tako do znanja da i oni čine dio našeg života, zajednice, društva...

Moja prva prevođenja i vođenja bila su upravo s njom. Vodila sam ju najviše na vjeronauk koji sam joj i prevodila, te nekoliko puta u kupovinu. Brzinu pisanja na dlan sam vrlo brzo ostvarila, što stvarno nije teško jer je poput pisanja olovkom velikih tiskanih slova stoga nije bilo poteškoća, te je ona bez problema napisano razumjela.

Vrijeme provedeno vodeći ju u kupovinu nam je, i jednoj i drugoj, bilo zanimljivo. Opisivala bih joj pojedini predmet koji bi ju zanimao do potankosti, dok bi ga ona drugom rukom opipavala ne bi li si stvorila sliku. Nakon mog iscrpnog iznošenja informacija, kada bih sama prestala, misleći da sam joj sve već rekla, ona bi uvijek pronašla pokoje pitanje tražeći još informacija o istom predmetu.

Vrlo često se događalo da trgovci ili kupci, te osobe u prolazu, tramvaju... zastaju pored nas, znatiželjeno promatrajući kako komuniciramo. Kada bih joj rekla da smo ljudima zanimljive i da plijenimo pozornost poput poznatih osoba za kojima se ljudi okreću i koje neumorno promatraju, uvijek se smijala. Kako je ljudima koji su nas promatrali bilo znatiželjno, možda čudno, naše komuniciranje, drugačije od njihovog, te njezino dodirivanje i opipavanje, primjerice raznih predmeta u trgovini ili moje odjeće, tako je i njoj bila neobična, pomalo i smiješna tolika znatiželja prolaznika.

Poneki znatiželjnici bi i upitali koje pitanje, obraćajući se uvijek meni, nikada ne njoj. Na to bih im objasnila da ja samo prevodim i da se slobodno obraćaju gluhoslijepoj osobi, kao da mene ni nema, no to se činilo gotovo nemoguće. I dalje bi pitali nešto gluhoslijepu osobu, a gledali u mene, čekajući od mene odgovor. Bilo je i onih koji su pristali probati predstaviti joj se na dlan, upitati ju neko pitanje, misleći u početku da to sami ne mogu izvesti. No, već nakon prvog pokušaja shvate da to uopće nije problem.

Ona je djelovala sretno, na licu bi joj se uvijek zadržavao osmijeh dok bi upoznavala nove ljude, opipavajući njihovu ruku.

3. 2. Put u Osijek

Gotovo u vrijeme samog mog početka volontiranja bilo je planirano osnivanje podružnice udruge "Dodir" u Osijeku, te je povodom toga bio organiziran sastanak u tom gradu. Kada smo se okupili svi, ušli u autobus i krenuli, preostalim volonterima i zaposlenicima u udruzi je bila povjerena po jedna gluhoslijepa osoba (pojedini su već bili raspoređeni prije polaska). Ja sam bila jedna od onih koja je tek po pokretu saznala kojoj gluhoslijepoj osobi trebam biti vodič i prevodilac. Kako smo mi zadatke dobili nakon što smo se smjestili i krenuli, nismo se kasnije premještali do gluhoslijepih osoba kojima smo bili dodijeljeni. Sjedeći s kolegicom, upitala sam ju za mladića kojem sam ja trebala biti tumač. Po prvi puta sam ga vidjela, te sam znala da bi ga ona mogla poznavati jer je duže vrijeme aktivna u udruzi. Kako je bilo planirano osnivanje podružnice i u Dalmaciji, pristigao je od tamo taj gluhoslijepi mladić koji bi bio zadužen za njeno kasnije vođenje. Došavši u Zagreb, zajedno je s nama nastavio put za Osijek gdje se trebao održati sastanak. Uz tu informaciju, rekla mi je da je nagluh, da se s njim komunicira i prenose mu se informacije govoreći mu blizu uha, te da ima dosta dobar vid. Na to sam se oslonila, te sam kasnije shvatila da sam time učinila veliku pogrešku. Naime, po dolasku, izlasku iz autobusa, ulasku u prostoriju gdje se održavao sastanak, bila sam uz njega, no nije se držao za mene da bih ga vodila. Smatrala sam time da stvarno ima dobar ostatak vida ili vid. I sam mi je pričao, za vrijeme zakuske, kako se po svom rodnom gradu sam kreće, gotovo svaki dan ide gradskim prijevozom u centar grada, ide u trgovinu, poštu... dosta se kreće, no, bitno mu je da je dan... jer, kako je sam rekao, po mraku se baš ne snalazi dobro.

Sve je bilo dobro do jednog trenutka kada je, išavši iza mene, ali ne prateći dodirom moje pokrete, tj. ne držeći me za rame ili pod rukom, prolazeći odmah iza mene kroz vrata, ramenom lupio u okvir vrata. Tek sam tada vidjela da sam to sve olako shvatila, da on zapravo nema dobar vid, da vjerojatno ima tunelski vid i zamolila ga da se pridržava za moje rame ili da me uhvati ispod ruke. Vjerovatno mu se vid pogoršao od zadnji put kad je bio u udruzi u Zagrebu tako da kolegica i nije mogla znati.

3. 3. Odlazak srijedom na druženja gluhoslijepih osoba

Da bih bolje upoznala gluhoslijepe osobe kojima bih po potrebi mogla biti intervenor ili prevoditelj, mogla sam dolaziti, kao i svi ostali volonteri, na druženja gluhoslijepih osoba u udruzi, u prostoru gdje se održavao i tečaj znakovnog jezika koji sam polazila. Ta druženja se održavaju jednom tjedno, za vrijeme kojih se okupljaju gluhoslijepe osobe, međusobno razgovarajući i provodeći vrijeme zajedno, šaleći se... zapravo radeći sve ono što bi i čujuće osobe i osobe koje vide radile na međusobnim druženjima.

- Razgovor na druženju -

Kada sam prvi puta došla na njihovo druženje, vidjela sam dosta gluhoslijepih osoba koje do tada nisam upoznala. Tamo je bila i moja mentorica koja je održavala tečaj znakovnog jezika. Razgovarala je s njima, išla od osobe do osobe, zanimajući se kako su, imaju li kakvih potreba, problema...
Kada je vidjela mene, prišla mi je i povela me od jedne osobe do druge da me upozna. Nakon što bi objasnila gluhoslijepoj osobi tko sam i zašto sam tu, pustila bi mene da sama komuniciram s osobom. Ostajala bi uz mene, znajući već unaprijed da će mi biti potrebna pomoć. Naime, kako sam već relativno dobro bila usvojila znakove za riječi, bila sam uvjerena da neću imati problema pri

upoznavanju. No, već su se pri drugom upoznavanju pojavili problemi. Nisam ništa razumjela jednog gluhoslijepog mladića. Pokazivao je znakove vrlo brzo, te je tako nastavljao komunicirati i nakon što sam ga zamolila da uspori. Usporio bi kada bih mu rekla da ga ne razumijem jer prebrzo gestikulira, no već bi nakon par sekundi zaboravio na to, te ponovno ubrzao. Osim toga, pokazivao je znakove za koje se meni činilo da ih prvi puta vidim. Izgledalo je kao da ja govorim standardnim hrvatskim jezikom, a osoba s kojom komuniciram, izvornom kajkavštinom.
Iako sam se trudila da ga razumijem, uz dosta napora i koncentracije, ipak mi to nije polazilo za rukom. Razumjela sam tek pojedini znak, a to mi nije bilo dovoljno da razumijem sveukupni smisao. Sve u svemu, nisam mogla razumjeti pitanja koja mi je postavljao, te sam se oslanjala na pomoć mentorice.
Taj mladić nije bio jedini kojeg nisam razumjela. Kako sam nastavila s upoznavanjem, susretala sam se s poteškoćama u komuniciranju. Iako mi je mentorica unaprijed rekla i pokazala način na koji pojedina osoba komunicira (npr. taktilni znakovni jezik, locirani i sl.), te mi tako pomogla, ipak mi nije riješila probleme jer sam se teško sporazumijevala.

Uvidjela sam koliko je zapravo važno poznavati gluhoslijepu osobu, njezinu povijest gluhosljepoće, moguće ostatke vida i/ili sluha, način komuniciranja, prenošenja informacija... Važno je iskustvo, odnosno, vrijeme uloženo u razgovor s pojednom osobom.

Gluhoslijepe osobe vrlo često traže fizički kontakt, dodir, što naravno nije čudno s obzirom na njihov hendikep. Osobito ako se radi o potpunoj sljepoći, traže da opipaju kosu, lice, da vide imamo li naočale, da opipaju majicu koju imamo na sebi, hlače... ne bi li osjetili tkaninu. Na koncu, kako bi nas gluhoslijepa osoba i zamijetila ako joj se ne približimo i, vrlo često, dodirom ne damo do znanja da želimo s njom komunicirati (primjerice, dodirujući joj rame sprijeda, naginjujući se npr. na lijevu stranu izgovarajući svoje ime jer na lijevo uho ipak nešto čuje, "ulazeći" u njezin vidni krug i rukom dajući do znanja da smo tu, predstavljajući se...)?!
Meni je to sve u početku bilo nešto novo. Ne želim time reći da me je smetalo, nego jednostavno nisam bila navikla na toliku blizinu pri

razgovoru, na kontakt rukama i tijelom s osobama s kojima komuniciram... Družeći se tako sve češće s gluhoslijepima, bilo dok sam prevodila, vodila gluhoslijepu osobu ili dolazila na njihova druženja, sve mi je to postalo normalno.

Jedna, nazvala bih to "neobičnost" koju sam zamijetila (jer u mojoj svakodnevnoj komunikaciji do tada nije bilo takvog pristupa) jest način ili pristup gluhoslijepih osoba osobama koje prvi puta upoznaju. Na samom početku mog "boravka" u zajednici gluhoslijepih, odnosno kako sam upoznavala gluhoslijepe članove udruge, čudila sam se "otvorenosti" pitanja. Naime, očekivala sam da će se prvo pitanje odnositi na moje ime, tj. kako se zovem, a umjesto toga uslijedila bi pitanja koja se odnose na saznanje jesam li čujuća, odnosno je li osoba koju upoznaju gluhoslijepa ili ne. Nakon toga je obično slijedilo pitanje imam li dečka, bez obzira da li je upućeno od strane muške ili ženske osobe, te bi razgovor dalje tekao u smjeru škole i obitelji (tj. idem li u školu, imam li brata i/ili sestru, živim li s roditeljima...). S gluhoslijepim osobama koje nisu od rođenja onesposobljene, odnosno, koje su imale postupan gubitak vida i sluha, a time i mogućnost školovanja, koje su u mogućnosti pratiti stanje u svijetu, zemlji... mogla sam razgovarati o temama svakodnevnice, raspravljati...

Naravno humora i smijeha nikada nije nedostajalo. Većina ih je uvijek bila nasmijana, spremna šaliti se i na svoj račun, zadirkivati druge... Zapravo sam vidjela da ih se može i s malom gestom, uz malo pažnje, te poklonjenog vremena i druženja, učiniti sretnima. Time ne želim reći da su gluhoslijepe osobe nesretne osobe, osobe koje se ne smiju, osobe kojima je potrebna jedna čujuća osoba da bi ih učinila sretnima... već bih željela istaknuti njihovu jednostavnost i radost pri samom jednom druženju, razgovoru... radost koju šire i na druge.

3. 4. Na vjenčanju

Na jednom od satova tečaja mentorica nam je podijelila papiriće na kojima su bile napisane riječi pjesme Olivera Dragojevića "Vjeruj u ljubav". Znatiželjno smo čekali objašnjenje. Rekla je da vjeruje kako svi znamo tu pjesmu, ali da će nas naučiti pjevati ju na znakovni jezik. Saznali smo kako se za nekoliko tjedana treba udati jedna gluha djevojka, aktivna članica "Dodir"-a, te je mentorica odlučila pripremiti joj iznenađenje uz našu pomoć. Iznenađenje je bila ta pjesma koju smo trebali otpjevati istovremeno pokazujući riječi na znakovnom jeziku. Ideja nam je djelovala vrlo originalno, te smo jedva čekali da vidimo izraz lica mladenaca kada izađu iz crkve i ugledaju nas kako njima pjevamo. Dobro smo ju uvježbali na satovima tečaja, svaki puta nekoliko minuta prije kraja sata smo ju isprobali tako da smo bili više nego spremni kada je došlo vjenčanje. Dok je trajalo vjenčanje još smo ju koji puta isprobali svi zajedno, te stali u polukrug ispred crkve, čekajući da mladenci izađu i da počnemo pjevati.

Bio je to jedan neopisivi doživljaj, pjevati pjesmu na znakovnom jeziku, pjevati ju da ju i gluhi razumije... Bila je to jedna tako mala gesta, a opet ogromni poklon dvjema osobama, koje su u tom trenu i nas činile sretnima gledajući samo njihov izraz lica i iznenađenje, te osjećajući emocije koje su njima dvojima zračile.

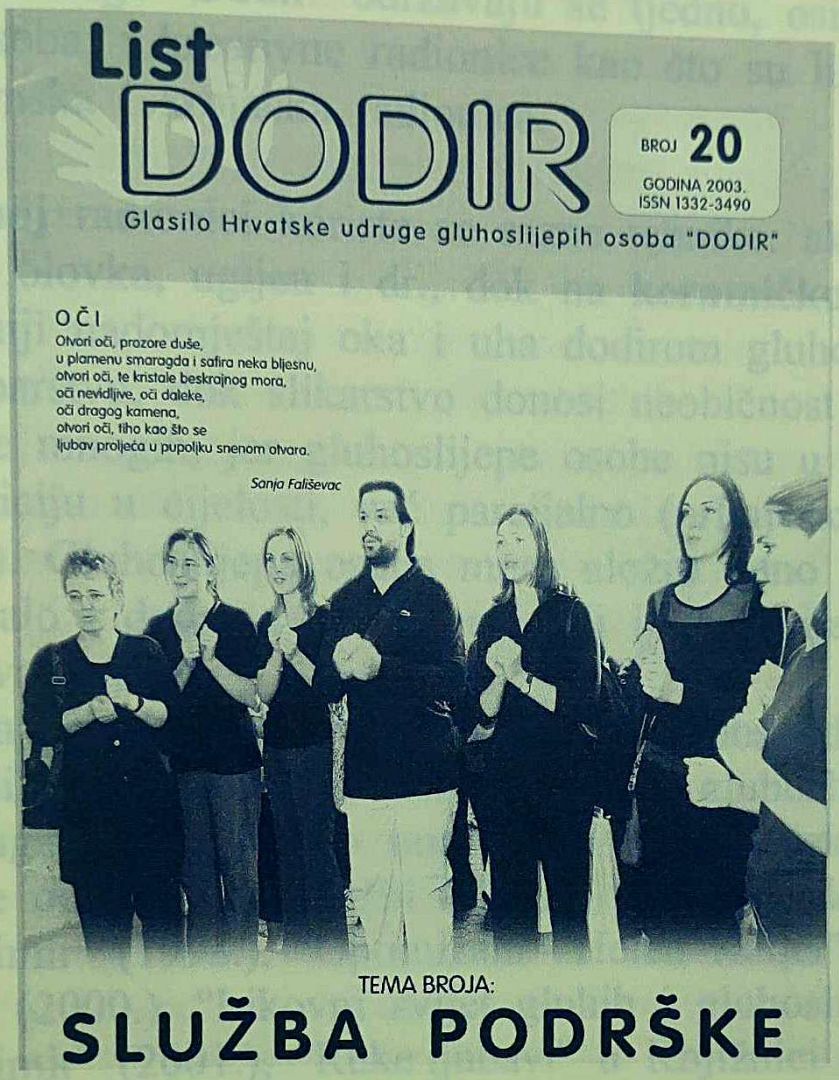

- List Dodir s naslovnom stranicom volontera za vrijeme pjevanja pjesme "Vjeruj u ljubav" -

4. Kreativno stvaralaštvo gluhoslijepih osoba

U sklopu udruge "Dodir" održavaju se tjedno, osim druženja gluhoslijepih osoba, i kreativne radionice kao što su likovna, keramička, dramska i krojačka radionica.

Na **likovnoj** radionici koriste se razne tehnike: akvarel, pastele, ulje na platnu, olovka, ugljen i dr., dok na **keramičkoj** prevladava glina. Najsnažniji nadomještaj oka i uha dodirom gluhoslijepe osobe ostvaruju u kiparstvu, dok slikarstvo donosi neobičnost i iznimnost, a time i divljenje mnogih, jer gluhoslijepe osobe nisu u mogućnosti vidjeti kompoziciju u cijelosti, već parcijalno (primjerice zbog tunelskog vida). Gluhoslijepa osoba mora uložiti puno rada na jednoj slici, uz povećalo i dodatna osvjetljenja, ali ipak uspijeva ostvariti djela visoke kvalitete.
Iz tih radionica proizlaze radovi gluhoslijepih osoba od kojih su mnogi doživjeli i svoje izložbe. Izložbe radova gluhoslijepih osoba organizira udruga "Dodir", kako samostalne izložbe, tako i skupne i prodajne. Neke od skupnih izložbi bile su: "Plovimo do srca" u Galeriji "Zvonimir" (1998.), "Optimizam – Helen Keller" u Muzeju grada Zagreba (2000.), "Likovni svijet gluhih i gluhoslijepih" u Galeriji "Zvonimir" (2001.), "Ruke ljubavi" u Knjižnici grada Zagreba na Voltinom (2002.) i dr...
U prosincu 2005. godine, u Centru za kulturu Novi Zagreb održana je skupna izložba radova gluhoslijepih osoba pod nazivom "Sklad i sreća" kojom su obilježili Međunarodni dan invalida i rođendan udruge "Dodir". U Škotskoj se svake godine održava međunarodna izložba gluhoslijepih umjetnika na kojoj najbolji gluhoslijepi umjetnik dobiva nagradu "Helen Keller Award". Na tu izložbu udruga "Dodir" (2000.) poslala je neke radove svojih gluhoslijepih članova.

Za vrijeme jednog druženja srijedom, prišla sam jednom gluhoslijepom mladiću kojeg, iako sam često viđala, nisam imala priliku bolje upoznati (svega sam ga jednom vodila s radionice u Remetincu ka tramvaju). Sjedio je za stolom sa svojim prijateljem i nešto crtkao olovkom. Upitala sam ga što želi nacrtati, na što mi je odgovorio da sada ne crta. Došao je dovršiti jedan rad, ali da još nije počeo. Potom se ustao, otišao do drugog stola na kojemu je

bilo nekoliko povećih papira i donio jedan. Pokazao mi je svoj strip na kojemu je i on sam, rekao da ga je on nacrtao, ali da još nije dovršen. Ostala sam zadivljena samim radom, crtežom u kojem je i sebe prikazao, te idejom koju je pretočio u strip.

U **dramskoj** radionici potiče se posebna dramska izražajnost gluhoslijepih osoba. Prva kratka izvedba bila je prezentirana na ljetovanju gluhoslijepih osoba. Uslijedio je niz kratkih izvedbi koje su u početku publici bile predstavljane na otvorenjima izložbi gluhoslijepih osoba ("Govor tijela", "Život gluhoslijepe osobe"...). Na "Dodir"-ovu inicijativu, u sklopu simpozija "Znakovni jezik i kultura gluhih", krenulo se u ostvarenje kazališne predstave na znakovnom jeziku s gluhim i gluhoslijepim glumcima. Ta je predstava, naslovljena "Planet tišine", doživjela premijeru u DK "Gavella".
Godine 2004. iz dramske radionice osnovan je Dramski studio Dodir(i) koji je od tada imao 2 premijere u DK "Gavella": "Pepeljuga" (2004.) i "Povratak Pepeljuge" (2005.). Predstave se temelje na neverbalnoj komunikaciji gluhoslijepih osoba, odnosno na korištenju znakovnog jezika s iznimnom mimikom, gestom i pantomimom. Nevjerojatnom lakoćom igre, spontanošću i humorom gluhoslijepe osobe progovaraju o problemima gluhoslijepe djevojke koja se nalazi u društvu koje obezvrijeđuje i odbacuje ono neuobičajeno i nepoznato, u društvu koje prilagođava sve sebi i svom načinu komunikacije. Ovim predstavama gluhoslijepe osobe su iznenadile i oduševile brojnu publiku.

Također i **krojačka** radionica ne ostaje nezamijećena jer je i ona ogledalo kreativnog stvaralaštva gluhoslijepih osoba. Tu se izrađuje niz edukativnih materijala za djecu (bubamare, leptiri, cvjetovi...), ali i kostimografija za sve predstave koje se realiziraju u sklopu dramske radionice. Tako je kompletna kostimografija za predstave "Pepeljuga" i "Povratak Pepeljuge" izrađena u sklopu krojačke radionice udruge (vidi sliku na str. 55). Isto tako, u vrijeme karnevala, kada i udruga organizira tim povodom proslavu i okupljanje članova, u toj radionici se ostvaruju razni kostimi.

Kako gluhoslijepe osobe prevladavaju granice koje najbrojniji u društvu postavljaju, vidljivo je u mnogim segmentima... od polaska i završavanja fakulteta, izložbi slikarskih i keramičkih djela, krojačkih ostvarenja pa sve do kazališta, odnosno glume kojoj se posvećuju. Svoje literarne radove pak gluhoslijepe osobe imaju prilike objavljivati u glasilu udruge "Dodir". Neke od pjesama objavljene u 21. broju su: "Ja sam živ i kao i vi volim", "Sve je tako lijepo, ali...", "Život", "Anđeo vremena"... te kraći sastavci: "Tko smo mi?", "Što je za mene Božić?"... Također, gluhoslijepe osobe bave se i glazbom. To su primarno slijepe osobe koje imaju nešto sluha kojim se koriste pa pjevaju u zboru ili sviraju gitaru i druge instrumente.

Kako se tečaj znakovnog jezika koji sam polazila održavao u istom prostoru u kojem se održavaju radionice i druženja gluhoslijepih, mi polaznici tečaja bili smo u mogućnosti vidjeti radove gluhoslijepih osoba koji su posvuda u prostoriji: na zidovima razne slike, u staklenim ormarima (zajedno s knjigama i društvenim igrama) razne skulpture... Cijeli je taj prostor zapravo kreativno stvaralaštvo gluhoslijepih osoba jer odiše njihovim radovima. Povodom raznih blagdana, proslava i sl., na radionicama se radi prema određenoj tematici koja prati pojedini blagdan, praznik, proslavu... Primjerice, za vrijeme karnevala, gluhoslijepe osobe izrađuju kako kostime, tako i glinene maske.
No, većinom su radovi slobodne tematike. Jedan od motiva koji je gotovo uvijek prisutan je ruka, ruka koja određenim položajem prikazuje neko slovo abecede ili pojedini znak. Tu su i različite karikature, kako gluhoslijepih osoba, tako i zaposlenika u udruzi, pejsaži, motivi prirode, portreti, ženski aktovi, reljefi (npr. "Kamenita vrata"), taktilne slike i predmeti za gluhoslijepu djecu koje su izradile same gluhoslijepe osobe...

Mislim da je veliko zadovoljstvo gluhoslijepih osoba i njihovih bližnjih kada njihovi radovi dožive izložbe, kada osjete škriput kazališnih dasaka pod stopalima, kada u novinama izađu osvrti i kritike njihovih radova. Jer to im na kompleksniji način omogućuje komunikaciju sa širom publikom, kao i rast u vlastitom umjetničkom i imaginativnom izričaju.

Likovna radionica

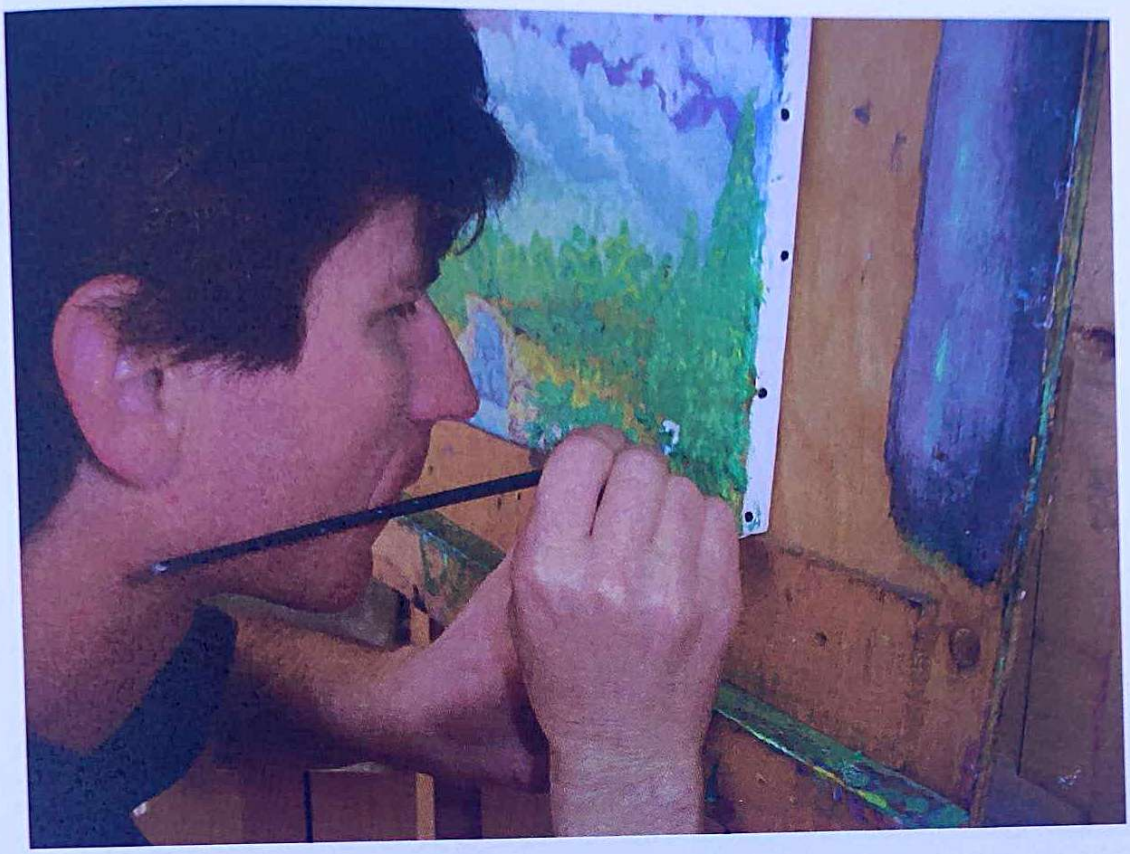

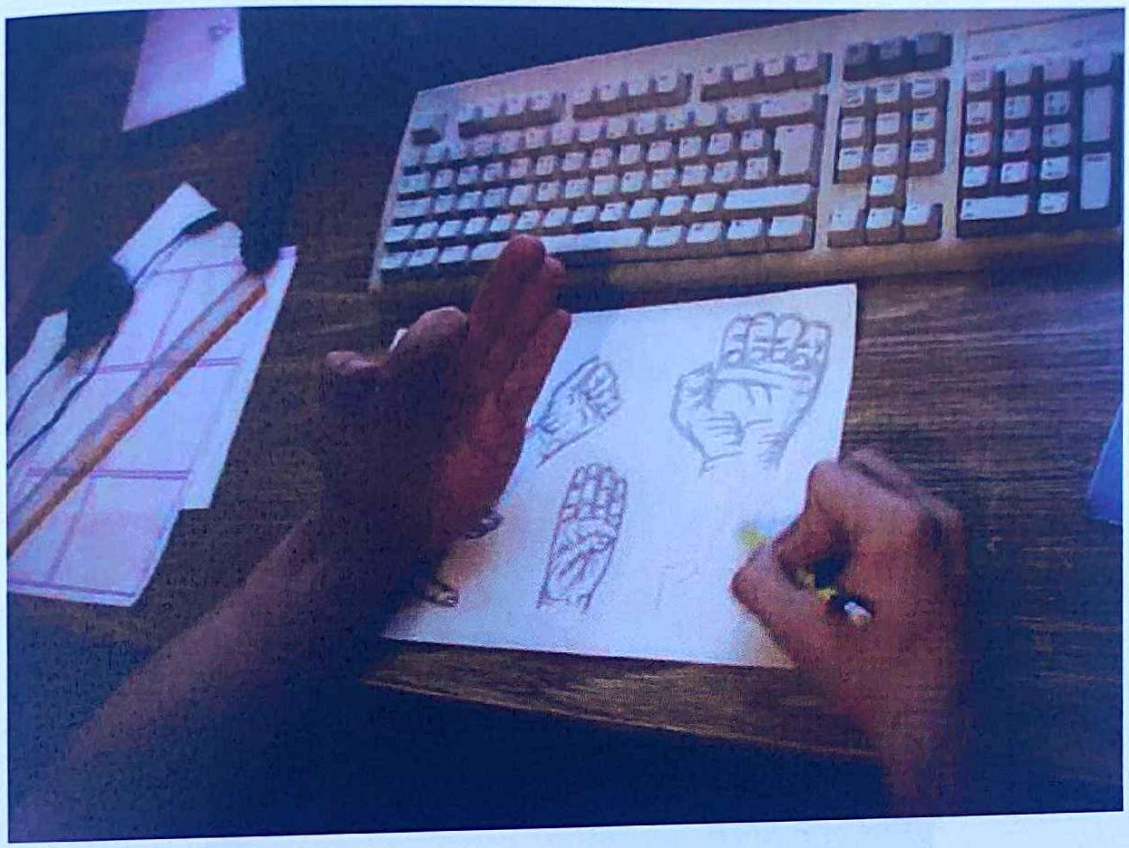

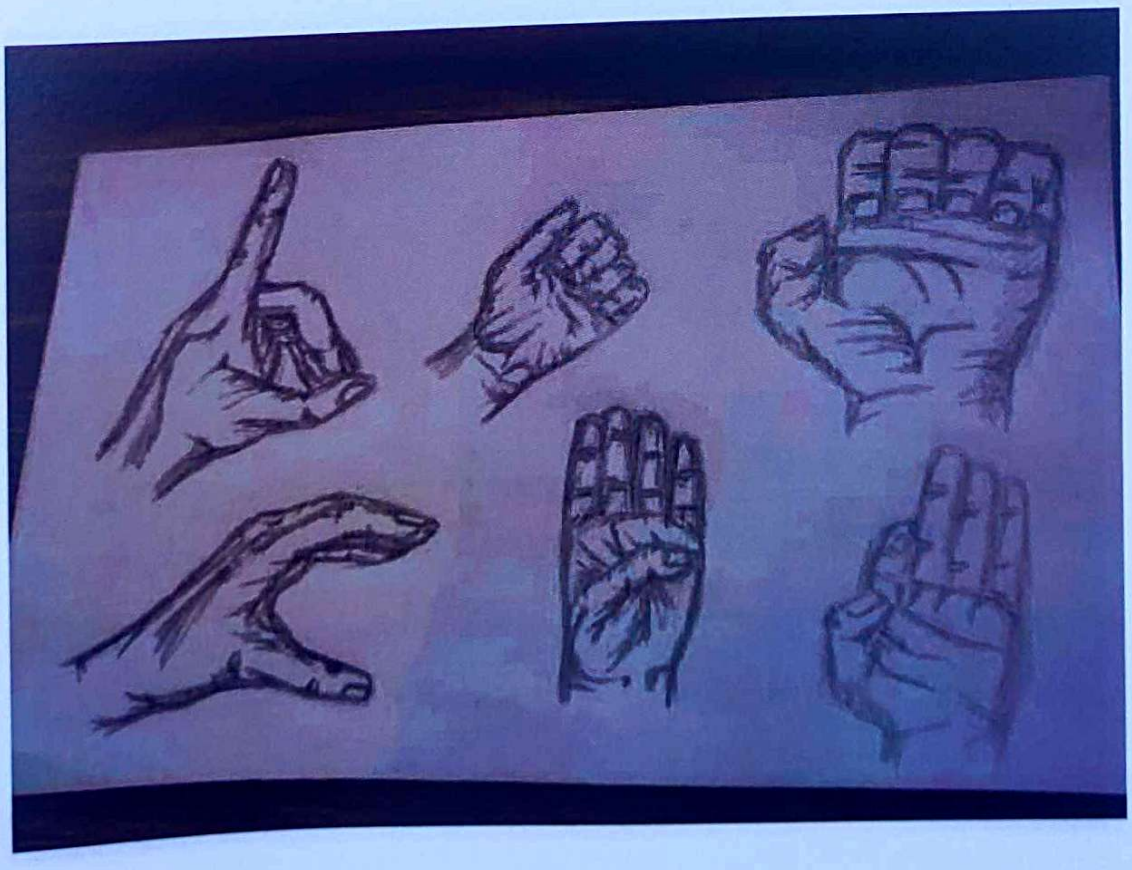

Keramička radionica

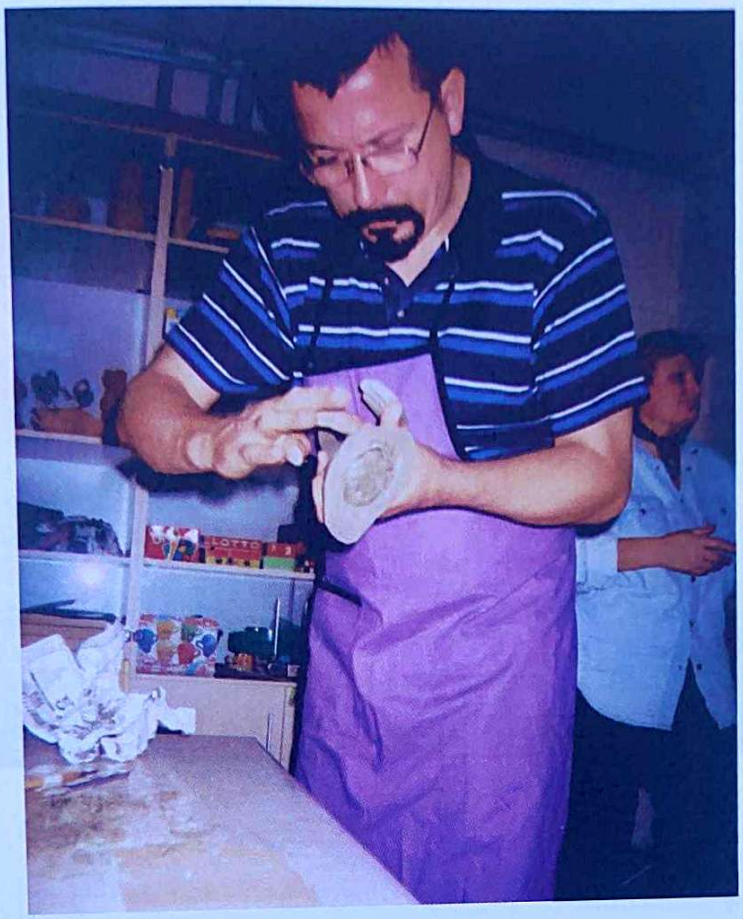

Radovi gluhoslijepih osoba s izložbe "Helen Keller Awards"

Dramska radionica

5. Zaključak

Iako sam kroz cijeli ovaj rad naglasila važnost udruge "Dodir", učinila bih to i ovdje, na kraju, jednostavno i iz razloga što bez "Dodira" ne bih bila u mogućnosti napisati ovaj rad.
Gluhoslijepe osobe, zbog svog hendikepa, trebaju pomoć, no pomoć koja dolazi iz uskog kruga obitelji i prijatelja nije dovoljna. Uz samo takvu pomoć dolazi do toga da gluhoslijepa osoba stvara "otok" na kojemu živi, ostaje izolirana, a time i ne primijećena, ne prihvaćena. "Dodir"-ova uloga je ta da "otoke" međusobno, ali i sa "kopnom", poveže. Educiranjem gluhoslijepih osoba, te volontera, članova i zaposlenika u udruzi, informiranjem i upoznavanjem javnosti s gluhosljepoćom, organiziranjem radionica za gluhoslijepe osobe, te raznih druženja, izložbi, izleta, putovanja, ljetovanja... "Dodir" čini taj most povezivanja, most s kojeg se pružaju novi vidici.

Tečaj znakovnog jezika potaknuo je u meni mnoga pitanja, pitanja na koja sam odgovore pronalazila jednim dijelom nastavljajući polaziti tečaj, a drugim dijelom volontirajući u "Dodir"-u. Nisam, naime, znala što je to zapravo gluhosljepoća, tko su gluhoslijepe osobe, koje su njihove potrebe... Razlog leži možda u mom nedovoljnom informiranju, nezanimanju, u maloj sredini (iz koje sam došla na studij u Zagreb) gdje ni nisam imala priliku susresti se s gluhosljepoćom. Upravo na to neznanje sam obratila pozornost polazeći tečaj znakovnog jezika, neznanje koje mi je pobudilo želju za otkrivanjem te jedne stvarnosti koju do tada nisam "vidjela" ni izdaleka, te me "tjeralo" da nekoliko sati slobodnog vremena tjedno poklonim drugima. Ubrzo sam shvatila da ja samo ne poklanjam, već štoviše i primam.

Odrađivala bih sate kada sam mogla. Kontaktirala bi me Služba podrške, te ako sam bila slobodna u vrijeme kada gluhoslijepa osoba treba podršku, drage sam volje prihvaćala. Osjećala bih se korisnom, ispunjenom, zadovoljnom i sretnom jer sam ostvarila nečiju želju, usrećila drugu osobu, olakšala joj ionako tešku situaciju. Istovremeno sam se družila, upoznavala nove ljude, stjecala uvijek jedno iskustvo više, učeći o gluhosljepoći i gluhoslijepim osobama, njihovom načinu

komuniciranja, primanja informacija... "Gledajući" na njih, njihove poteškoće na koje nailaze svakodnevno i stalne potrebe, ovisnost o drugima... zapravo sam naučila cijeniti sitne stvari, trenutke smijeha i pažnje koji me prije tog iskustva nisu činili toliko sretnom, na koje često nisam ni obraćala pozornost. Vidjela sam kamo upornost može voditi jer gluhoslijepe osobe svojom upornošću dokazuju kvalitete, kreativnost, ističu ljudskost... razbijajući time duboko ukorijenjene predrasude.

Uvidjela sam da srž problema gluhoslijepih osoba nije u njihovom oštećenju sluha i vida, već u odnosu okoline prema njima, uvjetima koji im se (ne)pružaju da bi se obrazovali, primali informacije, komunicirali, a time i interaktirali s okolinom... te da nije potrebno ništa veliko ili teško da bi se te poteškoće i problemi prevladali. Time nisam imala namjeru naglasiti važnost volontera i iznijeti svoj pogled na zajednicu gluhoslijepih, već dati odraz prisutnosti osobe koja vidi i čuje na njih i obratno, istaknuti da se radom i druženjem s njima poboljšava kvaliteta njihovog života, ali i da taj napredak svakako ostavlja i na nama trag, te da je pogrešno "znati" o gluhoslijepim osobama prije negoli upoznamo tko su one. Iako sam nailazila na poteškoće, mislim da to nije ništa nesavladivo i nepopravljivo, već je to način na koji se uči, obogaćuje, stječe iskustvo... te se ovakvim obostranim učenjem i obogaćivanjem pruža primjer drugima da uvide da nije riječ samo o davanju nego i primanju.

Ovim diplomskim radom željela sam podijeliti svoja iskustva sa čitaocima, ne bih li tako i druge potaknula na razmišljanje, na uvid u mogućnosti koje prožimanje kultura nudi, a time i na pomicanje barijera u našem društvu i stvaranje promjena koje nije teško ostvariti.
U znanstvenom pogledu ovakav rad kao "etnografsko istraživanje" predstavlja primjer potpunog angažmana sa istraživanom grupom, te time i primjer međusobnog kulturnog obogaćivanja.

6. Popis izvora i literature

Arhivski materijal

1. Podaci iz arhive i evidencije Hrvatske udruge gluhoslijepih osoba "Dodir", Zagreb, Vodnikova 8.

Tisak

1. *Dodir,* glasilo Hrvatske udruge gluhoslijepih osoba "Dodir", Tema broja: Kreativno stvaralaštvo gluhoslijepih osoba, Br. 21, 2004.

2. *Dodir*, glasilo Hrvatske udruge gluhoslijepih osoba "Dodir", Tema broja: Služba podrške, Br. 20, 2003.

3. *Razumijevanje gluhosljepoće*, Hrvatska udruga gluhoslijepih osoba "Dodir"

Literatura

1. Allegro, Michele i Micelisopo, Maria. (1996). *L'educazione dei sordociechi.* Roma: Phoenix Editrice.

2. Clifford, James. (1988). *The predicament of culture.* Cambridge: Harward University Press.

3. Clifford, James. (1992). *Uvod: Neobjektivne istine.* Dometi, 25, ¾, 103-117.

4. Tarczay, Sanja. (2003). *Komunicirajmo drugačije – vodič u svijet komunikacije s gluhoslijepim osobama.* Zagreb: Hrvatska udruga gluhoslijepih osoba Dodir.

5. Tarczay, Sanja. (2003). *Sigurnim koracima do slobode kretanja – vodič u svijet novih mogućnosti podrške za sigurno i učinkovito kretanje gluhoslijepih osoba.* Zagreb: Hrvatska udruga gluhoslijepih osoba Dodir.

6. Vuk-Pavlović, Pavao. (1996). *Filozofija odgoja.* Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.

7. Dodatak

Internacionalni povijesni osvrt [9]

Ukratko bih se osvrnula na povijest gluhoslijepih koja se podudara s povješću, odnosno životopisima najslavnijih gluhoslijepih, onih koji su, jednom educirani i stavljeni u položaj da se mogu povezivati s okolinom, dali neosporan doprinos uključivanju u društveni život drugih gluhoslijepih osoba svoga vremena.

Prva ustanova koja se bavila problemima o edukaciji i rehabilitaciji gluhoslijepih osoba bila je Institut za slijepe Perkins u Massachussetsu, u Sjedinjenim Američkim Državama. Tamo je 1837. godine bila primljena gluhoslijepa Laura Bridgman. Njoj su ljubazna skrb i edukativne metode doktora Samuela Gridleya Howea dopustile da stekne osobnu neovisnost i s njom mogućnost sudjelovanja u životu svih.
Od iskustva Laure Bridgman, koja je znala prebroditi ogromne teškoće koje jedan kombiniran, osjetni hendikep zahtjeva, nekoliko godina kasnije, Anna Sullivan s inteligentnom intuicijom i pažnjom je izučila način educiranja Helen Keller. Bio je to sjajan i stimulirajući model za sve gluhoslijepe i stroga opomena onima koji, skeptični, ne vjeruju da u svakoj ljudskoj situaciji, koliko god teška može biti, nema jedne zrake svjetla koja prodire i osvjetljava.

U Europi, negdje oko sredine 19. stoljeća, Francuska je osnovala prvu edukativnu instituciju za gluhoslijepe s Institutom "Notre Dame de Lernay", u okolici Poitiersa. Prema kraju 19. stoljeća, u Italiji, kao i u Njemačkoj, započeo je preodgoj gluhoslijepih. U Italiji je problem edukacije i rehabilitacije gluhoslijepih postavljen po prvi puta 1895. u Napulju, pri Institutu za slijepe "Principe di Napoli" (danas "D. Martuscelli"), osnovanom 1873. godine od filantropa Domenica Martuscellija. Tu je bila započeta edukacija Eugenija Malossija, genija koji je ostavio nezanemarujući trag u povijesti gluhosljepoće. Malossi je, zapravo,

---

[9] Izbor iz: Allegro, Michele i Micelisopo, Maria. (1996). *L'educazione dei sordociechi.* Roma: Phoenix Editrice.

osim osmišljanja digitalne abecede koja je po njemu dobila ime, nekoć postao učitelj mehaničkog laboratorija Napuljskog instituta za slijepe "Paolo Colosimo", učeći slijepu čujuću djecu i svoje gluhoslijepe kolege, postavio je u red i brojne sisteme sigurnosti za strojeve mehaničkog laboratorija za proizvodnju Brailleovih pločica; strojevi koji su, bez te majstorije, mogli načiniti ozbiljnu opasnost za radnike koji ne vide.

Unatoč interesu koji su ljudi i institucije pokazivali prema gluhosljepoći, samo su na početku 20. stoljeća gluhoslijepi započeli imati kolektivnu svijest njihovog stanja i prema tome se tražili i povezivali u organizacije.
U narednim desetljećima, u dobrom dijelu zapadnih zemalja, nastale su organizacije u korist gluhoslijepih: u Velikoj Britaniji (1928.), u Švicarskoj, u tadašnjem Sovjetskom Savezu gdje se je profesor Anton Sokolyansky, s Akademije pedagoških znanosti iz Moskve, prvenstveno posvetio edukaciji Olge Skorokodove, gluhoslijepe spisateljice. U Sjedinjenim Američkim Državama, gdje je "Industrial Home for the blind" iz New Yorka dao početak rehabilitacije gluhoslijepih, nastao je u Sands Pointu nacionalni centar Helen Keller.

Navela bih neke od osoba koje su ocrtale povijest gluhosljepoće:

Laura Bridgman

Laura Bridgman je bila prva sjevernoamerička gluhoslijepa osoba koja je zahvaljujući duhu i volji uspjela savladati izolaciju nametnutu svojim stanjem i uklopiti se u društvo. Bridgman, rođena u SAD-u 1828., bila je primljena osam godina kasnije u Institut slijepih Parkins iz Watertowna, u Massachussettsu, gdje je pristupila normalnom tečaju učenja. Premda nikada nije uspjela naučiti govorni jezik, naučila je čitati i pisati i postala samostalna u razvoju mnogih aktivnosti, kao što su kuhanje i pletenje.

Bertha Galleron

Rođena u Francuskoj 1859., Bertha Galleron je bila kći jednog sveučilišnog profesora koji ju je povjerio ranoj edukaciji u školi slijepih "Sestre Sv. Pavla" u Parizu, gdje je djevojka završila studije

učeći, između ostalog, i svirati klavir. Bila je autorica nekih literarnih i kritičkih tekstova, te poeme *Ambroise Parèe.*
Galleron je među malim brojem gluhoslijepih žena koja je sklopila brak s osobom bez oštećenja, brak iz kojeg su rođena djeca o čijoj edukaciji se osobno brinula. Umrla je 1936. godine.

Helen Keller

Helen Keller je, bez trunke sumnje, najpoznatija među gluhoslijepim osobama. Toj općoj poznatosti je doprinjela, poslije njene smrti, osim iznimnosti života, i priča njene edukacije koja je bila predmetom filma *Anna čuda*, u kojemu su prepričani mali, veliki, zaneseni trenuci osvajanja vanjskog svijeta od strane mlade Helen.
Rođena u dobrostojećoj obitelji u Tuscumbii (Alabama, USA) 1880., mogla je biti povjerena skrbi izvanredne odgojiteljice Anne Sullivan. Zahvaljujući njoj, Keller je postigla značajan stupanj kulture: pravilno je govorila engleski, francuski i njemački. Objavila je neke radove koji su imali svjetski odjek i koji su bili prevođeni na mnoge jezike (*Pripovijest moga života*, 1902., *Optimizam*, 1903., *Moja religija*, 1927. itd.). U tim djelima autorica nas ostavlja zapanjenima izražajnom jasnoćom, brižljivošću do sitnica i točnošću opisa, sposobnošću analize i kritike povijesnih i socijalnih događaja njenog vremena. Njena kultura i ljudskost koja je strujala iz njenog duha učinili su je vrijednom promatranog divljenja sviju i prijateljstva mnogih ličnosti, među kojima je i pisac Mark Twain. Umrla je, u općem sažaljenju, 1968.

Hieronnymus Lorm

Čehoslovački pisac i filozof, Hieronnymus Lorm (pseudonim od Henrich Landsmann) rođen je u Mikulovu 1821. U šesnaestoj godini, po uzroku gubitka sluha, bio je primoran prekinuti glazbene studije i posvetio se književnosti i političkim zapisima. Ovi posljednji, zbog njihovog antiaustrijskog aspekta i, osobito, zbog osude politike *Metternich* bili su uzrok njegovog dužeg progonstva u Njemačku. Kako je postao slijep u 61. godini, imao je potrebu izmisliti taktičku abecedu koja je po njemu dobila ime i još i danas je raširena, naročito u zemljama bivšeg Sovjetskog Saveza i u Skandinavskim zemljama. Unatoč dvostrukosti onesposobljenja nastavio je, uz pomoć kćeri i koristeći se abecedom koju je on izmislio, posvećivati se filozofskim studijama.

Umro je u Brnu, 3. prosinca 1902.

Eugenio Malossi

Eugenio Malossi je osmišljavatelj istoimenog taktičkog sistema. Rođen je u Napulju 1885. Postavši slijep i gluh, zbog teške bolesti koja ga je pogodila u ranim godinama, biva primljen u Institut za slijepe "Princ Napulja" (danas "Domenico Martuscelli") gdje je, oslonivši se na prijaznu i primjerenu brigu učitelja Francesca Artusia, vrlo brzo pokazao svima živahnost svog talenta i svoje izvanredne sposobnosti ručne tehnike. Ta ista sposobnost godinama ga je povela ka postanku šefa strojarskih laboratorija Profesionalnog instituta za slijepe "Paolo Colosimo" iz Napulja, pri kojem je obučavao u mehaničkim poslovima bezbrojne učenike.

Osmislio je voštanu masku, s pokretnim jezikom i licem, kojom je učio govoriti svoju malu gluhoslijepu učenicu, Annu Tomasco. Naučivši, osim talijanskog, još četiri jezika (engleski, francuski, njemački i esperanto), zadržao je pismene veze sa Keller i Francuskinjom Galleron, koristeći Brailleovo pismo.

Malossi je umro 1930.

Sabrina Santilli

Rođena u San Benedetto dei Marsi (Abruzzo) 1917., Sabrina Santilli je bila pogođena u 7. godini meningitisom, postajući slijepa i gluha. Upoznajući 1926. godine Augusta Romagnolija, oca talijanske tiflopedagogije, započeo je time njen preodgoj pri Regia Scuola di Metodo za učitelje i edukatore slijepih koju je sam Romagnoli osnovao u Rimu 1925.

Završetkom studija u Institutu za slijepe "Vittorio Emanuele" iz Firence, vratila se u obitelj nastavljajući sa znatnom odgovornošću posvećivati se studiju uz pomoć Braillea i taktilnog sistema Malossi, učeći također francuski jezik, njemački, engleski i esperanto.

Uz Santilli veže se osnivanje Lega del Filo d'oro, jedinstvenog centra te vrste u Italiji.

U 1986. godini, za neumornu i oštroumnu odgovornost rasutu u rješavanju problema gluhoslijepih Talijana, Papa Giovanni Paolo II ju je odlikovao za najviše odličje Crkve, nagradom "*pro Ecclesia et Pontefice*".

Olga Skhorokodova

Skhorokodova, rođena u Rusiji 1914., može biti smatrana jednom od najvažnijih gluhoslijepih osoba, iako njena internacionalna

slava nije dosegla onu Malossijevu ili onu Kellerinu, zbog zatvaranja koje je jednom obilježavalo socio-kulturni život u socijalističkim državama.

Razvila je djelatnost odgojiteljice drugih gluhoslijepih osoba u Institutu za osjetilna onesposobljenja u Moskvi i objavila mnogobrojna djela specifičnog pedagoškog obilježja, od kojih su vrijedna spomena: *Kako razumijem svijet koji me okružuje*, *Problemi školovanja gluhoslijepih*, *Kako ja percepiram i zamišljam svijet koji me okružuje*, te također i jedna zbirka bajki za upotrebu kod gluhoslijepe djece.